

БІБЛІОТЕКА
НАУКОВОГО ТОВ. ІМ. ШЕВЧЕНКА
у Львові.

III

619-e

ЛНБ України ім. В. Стефаника

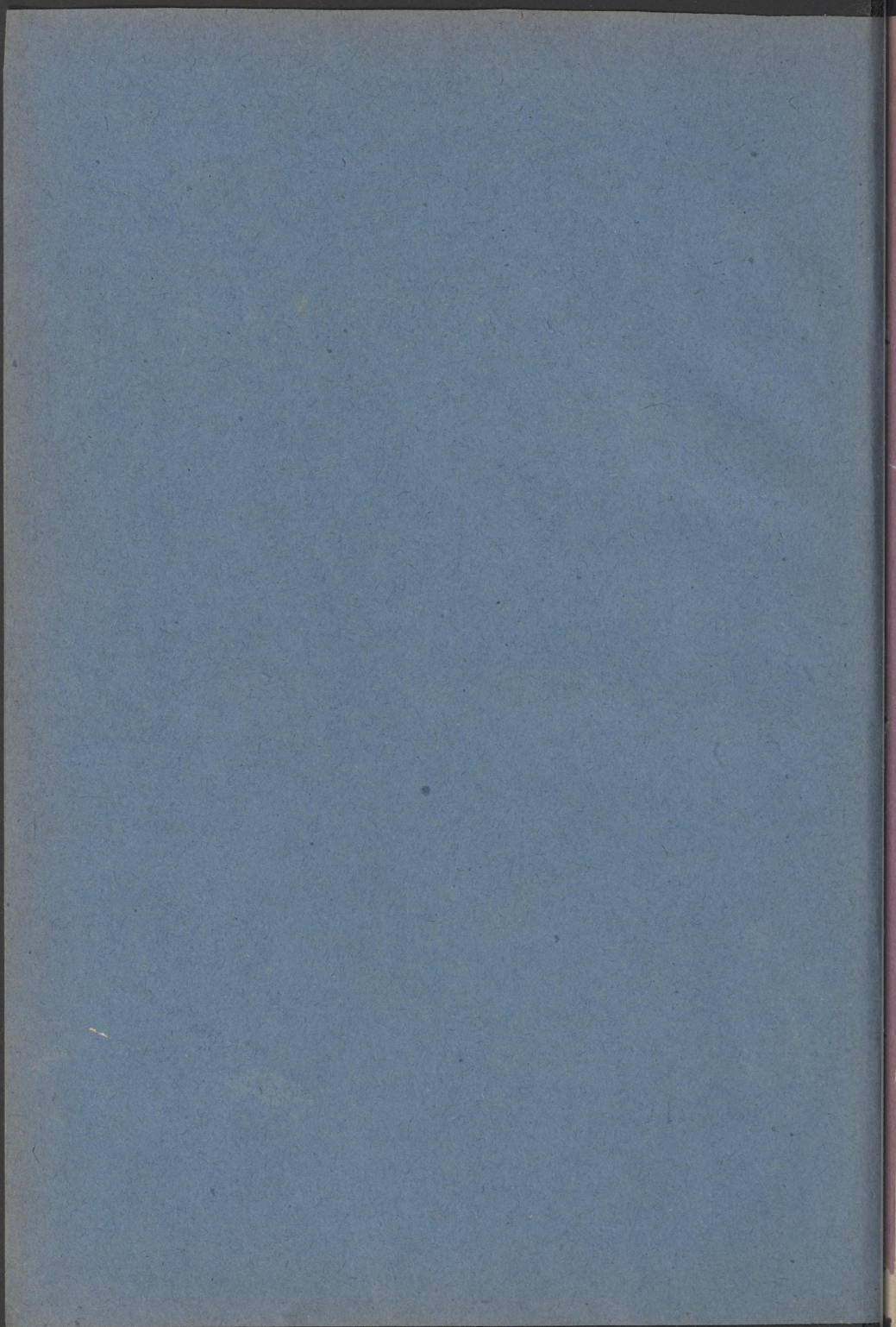

01343937U

619-е.

27139

619.e. Високонварааному пану проф. Ан. Пармянскому
привѣщае

Сн. Огоньскаго

g O ważniejszych właściwościach

JĘZYKA RUSKIEGO

PRZEZ

Dra EMILA OGONOWSKIEGO.

Osobne odbicie z X T., Rozpraw Wydz. filolog. Akad. Umiej.

W KRAKOWIE,
w drukarni Uniwersytetu Jagiellońskiego
pod zarządem Ignacego Stelcia.

1883.

491.79

Лк-8084

II
Лк-15412

690/09

ЛННБУ ім. В. Стефаника
5326232

O ważniejszych właściwościach
JĘZYKA RUSKIEGO

przez

Dra Emila Ogonowskiego.

Ważniejsze skrócenia.

bojk. — właściwość gwary górskiej u Bojków.

Драгом., Народн. пред. — Малорусскія народныя преданія и рассказы. Сводъ Михаила Драгоманова. Изданіе юго-западнаго отдѣла императорскаго русскаго географическаго общества. Кіевъ 1876.

Духн. — Добродѣтель превышаетъ богатство. Игра въ трехъ дѣйствіяхъ по прстонародному изреченію въ пользу народа карпато-русского отъ Александра Духновича. Въ Перемышли 1850.

Голов. — Народныя пѣсни галицкой и угорской Руси, собранныя Я. О. Головацкимъ. Часть I. II. III., а. б. (отдѣленіе I. и II.) Москва 1878.

hucul. — właściwość gwary górskiej u Huculów.

Истор. пѣс. — Историческія пѣсни малорусскаго народа съ объясненіями Вл. Антоновича и М. Драгоманова. Томъ I. II, 1. Кіевъ 1874. 1875.

карп. — гвага карпаса.

Каз. Игн. — Казки збравъ Игнатій зъ Никловичъ. Львѣвъ 1861.

- Котл. — Писання И. П. Котляревського. С. Петербургъ 1862.
- Купч. — Сборникъ пѣсенъ буковинскаго народа. Составиль А. Лоначевскій. Изъ матерьяла, доставленнаго Г. И. Купчанкомъ въ юго-западный отдѣлъ импер. русс. географ. общества. Кіевъ 1875.
- Квіт. — Повісті Григорія Квітки (Основьяненка). Томъ I. II. Петербургъ 1861.
- Łemk.* — właściwość gwary górskiej u Łemków.
- Левч. — Опытъ русско-украинскаго словаря. Составиль Михаилъ Левченко. Кіевъ 1874.
- Метл. — Народныя южнорусскія пѣсни. Изданіе Амвросія Метлинскаго. Кіевъ 1854.
- Прав. — Правда, Письмо наукове и літературне. Рочник I—IV. Письмо літературно-політичне. Рочник V—X. Львів 1867 — 1877.
- Рудч. — И. Я. Рудченко. Чумацкія народныя пѣсни. Кіевъ 1874.
- Самов. — Лѣтопись Самовидца о войнахъ Богдана Хмельницкаго... Москва 1846.
- st. rus.* — język staroruski.
- st. słow.* — język starsłowiański.
- Труды. — Труды этнографическо-статистической экспедиціи въ западно-русскій край. — Юго-западный отдѣлъ. Матеріалы и изслѣдованія, собранныя д. чл. П. П. Чубинскимъ. Томъ I—VII. С. Петербургъ 1872 — 1878.
- ukr.* — narzecze ukraińskie.
- Ужин. — Ужинок рідного поля вистачиниј працеју М. Г... Москва 1857.
- Велич. — Лѣтопись событій въ югозападной Россіи въ XVII. вѣкѣ. Составиль Самоиль Величко 1720. — Кіевъ 1848.
- weg.-rus.* — właściwość gwary górskiej u Rusinów węgierskich.

Kilka słów

o narzeczach i gwarach języka ruskiego.

W języku (mało)ruskim rozróżniamy cztery narzecza: 1) czerwonoruskie, 2) południowo-małosruskie czyli ukraińskie, 3) północno-małosruskie czyli narzecze Polesia i 4) białoruskie narzecze. Każde z tych narzeczy dzieli się znów na podrzędne gwary (губору), mianowicie narzecze czerwonoruskie rozpada się na trzy gwary: a) podolsko-wołyńską, b) galicyjską czyli naddniestrzańską i c) górską czyli karpacką gwarę. — Narzecze południowo-małosruskie jest bardzo dźwięczne, i w głosowni odznacza się symetrycznym układem samogłosek ze spółgłoskami, jako też przewagą samogłoski i pomiędzy innymi głoskami. W tym narzeczu występował lud ukraiński najpiękniejsze swe pieśni i dumy, które w dziedzinie ludowej poezji słowiańskiej tylko serbskim pieśniom eo do wartości epicznej ustępują. Nie dziw tedy, iż najlepsi pisarze ruscy na Ukrainie, jak KOTLAREWSKI, KWITKA-OSNOWIENKO i SZEWCZENKO podnieśli to narzecze na stopień języka literackiego, torując też galicyjskim pisarzom drogę ku dalszemu wykształceniu mowy macierzyńskiej. Podczas gdy więc narzecze południowo-małosruskie w głosowni i we fleksyi właściwy typ języka ruskiego wykazuje, spostrzegamy w narzeczu północno-małosruskiem rzadkie archaizmy w zakresie głosowni, w gwarze zaś górskiej narzecza czerwonoruskiego starożytnie formy we fleksyi.

Mam tedy zamiar, przedstawić niektóre właściwości języka ruskiego, mianowicie w gwarze naddniestrzańkiej i górskiej, rozróżniając w gwarze górskiej właściwości mowy Huculów, Bojków i Łemków. ¹⁾

¹⁾ *Huculi* w liczbie 107.610 dusz zamieszkują południowo-wschodnie Karpaty w 60 wsiach i 6 miasteczkach powiatów Kosowskiego, Nadwórniańskiego i Kołomyjskiego, i

Ponieważ atoli przedmiot ten opracowałem obszerniej w mojem dziełku „*Studien auf dem Gebiete der ruthenischen Sprache*“ (Lemberg, 1880), przeto niniejszą rzecz należy uważać w wielkiej części za dopełnienie odpowiednich ustępów wspomnianej rozprawy.

A. Uwagi w zakresie głosowni.

I. Samogłoski.

Przemiany samogłosek.

§. 1. Samogłoska *i* = pierwotn. *o*, *e*.

1. Między samogłoskami zasługuje na uwagę samogłoska *i*, która powstaje z gloski *o*, *e*. Wiadomo bowiem, iż w języku ruskim gloska *o*, *e* wtedy się na *i* zamienia, kiedy stoi między dwoma spółgłoskami w tej samej zgłosce; n. p. вол, wół, wymawia się *вил*, лед, lód — *лид*.¹⁾ Jeżeli zaś spół-

osiedli też w 16 wsiach na Bukowinie, jako też w 22 wsiach węgierskiego komitatu Marmoroskiego. — *Bojki* (90.384 dusz) są zachodnimi sąsiadami Hucułów i mieszkają w Karpatach między rzeką Łomnicą i źródłami Dniestru w 132 wsiach i w jednem miasteczku powiatów Turczańskiego, Stryjskiego, Drohobyckiego, Dolińskiego, Kaluskiego i Samborskiego. Zresztą znajdują się też Bojki sporadycznie w węgierskim komitacie Szatmarskim i Beregskim. — *Lemki* zajęli cały obszar Beskidu niskiego w powiatach Liskim, Sanockim, Krośnieńskim, Gorlickim, Grybowskiem, Jasielskim i Nowo-Sądeckim. Oni zamieszkują 307 wsi, 3 miasta i 4 miasteczka w liczbie 122.922 dusz, i oprócz tego znajdują się jeszcze w północnych Węgrzech w komitacie Spiżskim.

¹⁾ Celem dokładniejszego przedstawienia głosek ruskich używam w niniejszej rozprawie pisowni ściśle fonetycznej, pisząc n. p. весыльля wesele, сьвятѣи święty, joró jego..., i nad każdym wyrazem kilkuzgłoskowym kładę akcent, ażeby uwydatnić te sylaby, które się podnoszą głosem wyższym.

głoska, stojąca za taką samogłoską, do następującej przechodzi zgłoski, natenczas samogłoska *o*, *e* zatrzymuje pierwotne swe brzmienie, a więc sing. genit. во-ла́, ле-дý. ¹⁾

Samogłoska *i* powstała z *o*, *e* wtedy, kiedy głucha samogłoska *ъ*, *ь* na końcu wyrazu o tyle była osłabioną, iż w wymowie mało ją słyszano; n. p. во́ло, коне́, ле́до, lub во́лы, коні́, ле́ды. ²⁾ W skutek tego powstała równocześnie potrzeba przewrócenia równowagi między dotyczącymi zgłoskami przedłużeniem samogłoski *o*, *e*. Z tego więc powodu zamiast dawniejszego во́ло (во́лы) wymawiano najprzód во́л czyli воо́л; — następnie вуо́л, (ву́л i вју́л) ³⁾, вуе́л, вуи́л, вуи́л, вы́л, ви́л, ви́л, ви́л ⁴⁾. Analogicznie z tą genezą głoski *i* z dawniejszego *o*, przekształciło się téż *e* za pośrednictwem *je*, *jo* na dwugłoskę jotowaną *jyo*, która jużto ściągniętą została na *ji*, jużto przeistoczyła się na *jiu*, *ji*, *ji*, *i*. Dowodem takiej metamorfozy głosek *o*, *e* służą następujące wyrazy, które podziśdzień w narzeczu północno-małopolskim są w używaniu:

- ¹⁾ Samogłoska *e* wymawia się w języku ruskim twardo, bez względu na to, czy odpowiada pierwotnemu *e*, czyli téż pierwotn. *ь*, n. p. се́ло st. słow. **СЕЛО** sioło, ле́йти st. słow. **ЛЕТТИ** lecieć, не́се st. słow. **НЕСЕТЬ** niesie; де́нь st. słow. **ДНЬ** dzień, ме́ч i ми́ч st. słow. **МЬЧЬ** miecz. Nawet jotowana samogłoska *e* stojąca po spółgłosce, przeistacza się na twardą: по́ле st. słow. **ПОЛЕ** pole (wszakże w przyp. II. l. p. по́ля), к нему́ st. słow. **къ нему́** ku niemu.
- ²⁾ Бі́вы, бо́б, лы́ды, ло́д, mówią po dziśdzień w Sokalszczyźnie, t. j. *ъ* (mianowicie po spółgłoskach słabych) wymawia się tak, jakoby się równało czwartej części samogłoski *ы*.
- ³⁾ Forma ву́л powstała tym sposobem, że *yo* ściągnięto na *y*; *ji* zaś we formie вју́л jest nieorganicznym; porówn. льу́д (t. j. лју́д) = лед.
- ⁴⁾ Łemki powiatu Liskiego i poniekąd węgierscy Rusini wymawiają to *o* jak niemieckie *ü*: ви́л.

вѹол¹⁾ вул, вѹл вол; кѹень, кѹинь і кѹинь коі; нис, нис, нис нос; — при-вѹоз, при-вѹз, при-вѹіз, при-вѹіз і при-віз przywiózł. Także Rusini węgiersey przedłużają samogłoskę o poniekađ na y; n. p. wujná wojna, ráduсьть radośé, снуп спор, пудѹ рѹдѹ, змук змокł, стѹй стѹй! і т. p.²⁾ U Łemków zaś w powiatach Gorlickim, Grybowskiм і Krośnieńskim samogłoska e zamienia się na ju: лѹд łód, мѹд miód; вѹз wiózł, лѹг (pierwiastek лѹг) łęgl, нѹс niósł, пѹк piekl, рѹк rzekł, в-тьк uciekl.

U w a g a. W narzeczu północno-maloruskiém zamienia się wyjątkowo nawet и, ѣ, е, у, ы на dwugłoskę ui; n. p. блуизькиј = близькиј bliski, нуизькиј = низькиј nizki (Труды V, 38, 6. 7); по-вѹинг = по-вѹгъ pobiegł (Труды II, 87, 27); веруизка = верѣзка brzózka (Труды III, 121, 4. 8); муиж = муж маѹ (Труды III, 117, 16), за-муижниј = замѹжниј zamęžny (ibid. 121, 16); сѹин = сын сын (ibid. 440, 1). W gwarze górskiej Rusinów węgierskich przeistacza się akcentowane e na y w wyrazie вѹлькыј = великыј wielki.

2. Wymieniona geneza samogłoski i z samogłoski o, ϵ przekonuje nas, iż i, utworzone z o, cokolwiek twardszém jest, niżeli i, urobione z ϵ , że więc i = ϵ poprzedzającą spółgłoskę miękczyć musi, podczas gdy spółgłoska, stojąca przed i = o zwykle się nie miękczy; n. p. дѹм = дом, лѹд = лед.

¹⁾ Według twierdzenia prof. ЖУТЕСКИЕГО w dwugłosce yo, może być przedłużoną jużto pierwsza, jużto druga jęј głoska, a więc ѹо, ѹо (Очеркѹ звуковой истории малорусскаго нарѣчѹя. Кѹевъ, 1876, str. 114).

²⁾ Od tęј przedłużonej samogłoski y, która powstaje w skutek kontrakcyi z yo (=o) naleŹy rozróżnić takie y, które wymawia się krótko і powstaje z nieakcentowanego o. To y co do genezy jest nowszém і mianowicie w Galicyji lubianém. Tak n. p. w Lubieniu koło Lwowa mówią: Як шчо вузьме вунá в свѹјі рѹки, ту так вам живѣньку зробит, нѹкуди вздріти жак со веźміе она в своје рѣсе, то так вам рѣдко зроби, же і доjrзѣć nie podobna.

Atoli w Galicyji nawet takowe *i*, które z *o* powstało, miękcy najczęściej poprzedzającą spółgłoskę. A więc wymawiają tutaj najczęściej: ліжко łóžko, лій лój, сіль sól, zamiast ліжко (ліжко), лій (ліj), сіль (силь), a nawet сътив, сътив stól, zam. стіл, стів (§. 14, 3).¹⁾

3. Wszakże nie każde *o*, *e*, które stoi między dwoma spółgłoskami w téj saméj sylabie, zamienia się na *i*. Owo bowiem *o*, *e*, które odpowiada pierwotnemu *ъ*, *ь*, w żyjącym języku ruskim zostaje zwyczajnie niezmienném; n. p. сон st. słow. сѣнь (a więc nie сін), день st. słow. дѣнь (nie дынь). Również nie przechodzi *o*, *e* w *i* natenczas, kiedy ono odpowiada pierwowotnemu *ъ*, (*ь*) stoi przy płynnych głoskach *л*, *р* + cons., a więc cons. + ол, ор + cons., lub cons. + ро + cons. = st. słow. cons. + лъ, ръ + cons., — cons. + ер + cons., lub cons. + ре + cons. = st. słow. cons. + ръ + cons., n. p. довг st. rus. дългъ, st. słow. дългъ dług (a więc nie дівг), торг st. rus. търгъ st. słow. тръгъ (nie тірг), кровь st. rus. i st. słow. кръвь krew (tylko na Ukrainie sporadycznie крив), первий st. rus. първий, st. słow. пръвый pierwszy (nie пірвий), хрест st. rus. кръсть, st. słow. кръсть krzyż (nie хріст) i t. p. Rzadko spostrzegamy wyjątki z téj reguły, n. p. гірло zamiast гóрло st. rus. гърло, st. słow. грло gardło, кривавий st. rus. i st. słow. кръвквий krwawy, вірх (Żegestów) st. rus. върхъ, st. słow. връхъ wierzech i t. p.

4. Chociaż *o*, *e* tylko przed spółgłoską w téj saméj zgłosce zamienia się na *i*, jednak mamy przykłady, że tak *o*, jak i *e* przeistacza się na *i* nieraz nawet wtedy, kiedy spółgłoska, stojąca za niém, do następującej przechodzi zgłoski; n. p. дзві-нóк dzwonek, камі-нѣць kamyczek, сті-лѣць stółek, ворі-точка (*demin.*) wrota, уди-вóнька wdówka, дорі-жѣнька (*demin.*) droga i t. d. Tutaj odbyło się przedłużenie

¹⁾ Samogłoska *i*, chociaż powstała z *o*, miękcy często nie tylko poprzedzającą, ale nawet daléj stojącą spółgłoskę; n. p. сьпівка spółka, зьвізьдье (= гвѣздье) gwózdzie.

piérwotnéj samogłoski *o*, *e* późniéj, niżeli w takich wypadkach, w których po téjże samogłosce następuje spółgłoska w téj saméj zgłosce. Nie dziw tedy, że w przyimkach samogłoska *o* = st. słow. *o* i *ъ*, osobliwie przed dwoma spółgłoskami następującego słowa, zamienia się na *i*, bez względu na to, czy przyimek stoi przed odpowiednim przypadkiem, czy téż postawionym jest w słowie złożoném; n. p. ді (ды) Льво́ва zam. до Льво́ва; зі (зы) Льво́ва zam. із Льво́ва (зі, із = st. słow. *изъ*); наді мно́ју (наді = *надъ*) на́де мно́а; — ді-жда́ти doczekać, зі-псова́ти (зі=съ) zepsuć, пі-слати (пі=по) posłać, розі-врати́ (розі = розо st. słow. *раз-*) rozebrać.

5. Samogłoska *e* zamienia się na *i* także wtedy, kiedy jest jotowana i znajduje się w zgłosce nieakcentowanej. Dzieje się to niekiedy w 2, 3 osobie liczby pojedynczój i w 1, 2 os. liczby mnogiej czasu teraźniejszego; n. p. пита́ю zam. пита́еш pytasz, пита́ю zam. пита́е pyta; біра́ю zam. біра́емо biegamy, чы́ю zam. чы́єте czujecie, słyszycie. Zresztą wszelkie jotowane *e* może zamienić się na *ji*, *i*, jeżeli jest nieakcentowaném i stoi na początku wyrazu lub sylaby: jiró zam. jeró jego, jimý zam. jemý jemu; ji czyli jiji ja (*sing. acc. fem.*) zam. jejé ross. eë (jejó); jіден zam. jedén jeden; jідна́ти zam. jedна́ти jednać, godzić i t. p.

W Galicyji przechodzi w *ji*, *ju* także owo nieakcentowane jotowane *e*, które powstało skutkiem kontrakcyi z przyrostka - *иє*; np. здоро́вji zam. здоро́вije zdrowie, оды́ни zam. оды́ниje odzienie.

6. Samogłoska *e* osłabia się w zgłosce nieakcentowanej na *i* (*и*), chociaż i nie jest jotowana; сьі́о зам. селó sióło, тьі́ль зам. тельá (§. 4, 1) ciele, висьі́ль зам. весы́ль = веселіе wesele; б́удым зам. б́удем б́удзіемý; міны́, міны́ зам. мены́ мніе; вилі́кij зам. велі́кij wielki; визті́ зам. везті́ wieźć; б́уди зам. б́уде б́удзіе.

U w a g a. W narzeczu białoruskiém i północno-małoskiém samogłoska *e* zamienia się na *ja*, a w zgłoskach nie-

akcentowanych, a w narzeczu czerwonoruskiém odbywa się ta przemiana w zgłoskach tak nieakcentowanych, jako téż akcentowanych; n. p. *białorus.* зямля́ = земля́ ziemia, жанá = жена́ żona; *póln.-małorus.* вярý = верý biogę; *czerwonorus.* вéчар = вéчер wieczór, до цáркви = до цéркви do cerkwi; манé, тавé, савé = менé, тебé, севé mnie, siebie, siebie; няга́ј = неха́ј niechaj (Голов. III, а, 261, 262); тра́ва = трéва potrzeba i t. p.

§. 2. Samogłoska *i* = pierwotn. *ɨ*.

Samogłoska *ɨ* wymawia się we środku i na końcu wyrazu jak miękkie *i*, na początku zaś wyrazu jak *ji*; n. p. *vik* st. słow. *вѣкъ* wiek, *cy-cыд* st. słow. *сѣ-сѣдъ* sąsiad, *воды́* st. słow. *водѣ* wodzie; *jixati* st. słow. *ѣхати* (*ѣхати*) jechać.

Językoznawstwo wykazuje, iż głoska *ɨ* za pośrednictwem długiego *e* przeistoczyła się najprzód na *ie*, *ije* (serbskie *ije*), *ije*, *je*, a następnie na *ji*, *i*. Jakoż istotnie w narzeczu północno-małoruskiém samogłoska *ɨ* wymawia się *ije*¹⁾, *ije* (po *p* i po *ц*, *ч*, *ж*, *ш*), *ije*, *je*, *e*, rzadziej *ji*, *i*; n. p. *viјeter*, *viјeter*, *vјiter* st. słow. *вѣтрѣ* wiatr; *grijéx* st. słow. *грѣхъ* grzech; *sing. dat. loc.* *сестријé* st. słow. *сестрѣ* siostrze, *нозы́* st. słow. *нозѣ* nodze, *руцѣ́* st. słow. *руцѣ* ręce; *ведá*, *vjedá*, (*vjadá*), *vidá* st. słow. *вѣдá* *bieda*, *biada*. W Galicyji takowe modyfikacje brzmienia samogłoski *ɨ* nie są znane; tylko u Łemków w Szlachtowej odpowiada samogłosce *ɨ* jutowana samogłoska *ы*, jak: *ры́жка* = *рѣка́* rzeka, *цвѣ́йток* = *цвѣ́токъ* kwiatek. Zresztą w Galicyji i w północnych Węgrzech *ɨ* wymawia się poniekąd jak *e*, *je*, (w Galicyji w niektórych wyrazach jak *ji*); n. p. *weg.-rus. sing. loc.*

¹⁾ W dwugłosce *ie*, przeistoczonej na *ije* przedłuża się według uwagi prof. *Zyтескiego*, jużto piérwsza, jużto druga jéj głoska: *ije*, — *ijé*, nр. *viјетры* wiatry, *дыјѣвка* dziewczka (*Очеркъ звуковой исторiи малорусс. нарѣчiя*, str. 91. 114).

льєсьє lesie; *sing. dat. loc.* рудѣ і руцьє ресе, невѣсьє не-
вѣєсьє; *galic. lemck.* вѣра (Besko w pow. Sanock.), *nad-*
dnestrz. вјѣра (вјіра) = вѣра wiara, мјѣра (мјіра) = мѣра
miara.

§. 3. Samogłoska и, ы.

1. W narzeczu czerwonoruskiém wymawia się и we
środku i na końcu wyrazu jak polskie *y* a rosyjskie ы: ро-
вѣти robić, хвалѣ chwał. W ogóle należy zauważać, iż w ję-
zyku ruskim między samogłoskami и і i w wymowie zwykle
nie ma różnicy; wszelako na Ukrainie zbliżają się one do
podniebiennój samogłoski і, t. j. и і i wymawiają się tam
grubiej niż і, a miękczej, niż polskie *y* i rosyjskie ы. U Boj-
ków samogłoska ы ma grube, gardłowe brzmienie. Tak np.
rozróżniają oni bardzo wybitnie ы od и w wyrazach вык,
воды (*sing. gen.*), вѣтисья bić się, водѣти wodzić. Można na-
wet zauważać, iż ы w mowie Bojków jest samogłoską długą.
Wszakże и wymawia się nawet w Galicyji poniekąd jak і; mianowicie spójnik и = і; również samogłoska и na początku
wyrazu wymawia się zwykle jak і; n. p. имја = imjá imię,
идѣ = idý idę. W Radymnie atoli wszelkie и brzmi jak і,
nie miękcząc poprzedzającej spółgłoski: повѣти robić, вали
сьє wali się, вѣли сьє bili się. Także Łemki około Łupkowa
mówią: купѣти kupić, садѣти sadzić, w Szlachtowej zaś: ку-
пѣты, садѣты, porówn. *hucul.* ровѣти і ровѣты (Kossów) i t. d.
Co się zaś tyczy narzecza północno-małoskiego, to w tych
jego gwarach, w których и wygłasza się jak і, samogłoska
ы nie różni się w wymowie od czerwonoruskiego и.

2. W Karpatach, a miejscami nawet na Ukrainie sa-
mogłoska ы zamienia się niekiedy w і; n. p. *bojk.* вимња
zam. вымја (§. 15, 3, c) wymię, вѣ-дати = вы-дати wydać;
hucul. вѣсокѣй wysoki; *ukr.* з гори = з горы (Труды V, 134).

3. Tak akcentowane, jak і nieakcentowane и, ы, ро к,
г, х zbliża się w wymowie tu i ówdzie w Galicyji ku е; n. p.

gardłowych spółgłoskach stoi w skutek tój przemiany samogłoska *и*; n. p. зу страха/zam. зо страху ze strachu (Lubień).

§. 6. Ulubiona samogłoska w języku ruskim i polskim.

Z zestawienia poprzedzających uwag przekonujemy się, iż *i* w języku ruskim bardzo ulubioną jest głoską. Ta bowiem samogłoska odpowiada nie tylko starosłowiańskiemu *ѣ*, ale według pewnych zasad fonetycznych powstaje z samogłosek *о*, *ѣ*. Również skonstatowano ten fakt, iż nie tylko *и* brzmi czasem jak *i*, ale że też *ы*, *у* i *я* na *i* zamienić się mogą.

Co się zaś tyczy rozwoju głosowni polskiej, to prawdopodobnym jest to zdanie, iż w polskim języku samogłoska *e* nad innymi nabiera przewagi. Tak 1) *e* (je) odpowiada często starosłowiańskiemu *ѣ*; n. p. сѣнь sień, тѣти tleć; 2) *e* zastępuje nieraz owo starosłowiańskie *ѣ*, które stoi w środku wyrazu tworząc zgłoskę: sen сѣнь, deptać тѣпѣтати; zawsze zaś odpowiada *e* starosłowiańskiemu *ѣ* w przypadku VI. liczby pojedynczej rzeczowników deklinacyji I. a, II. a i IV¹⁾ przed zakończeniem *мь*: wilkiem (zam. wilkem) st. słow. вѣкъмь, słowem сѣвъмь, synem сѣнъмь. 3) w deklinacyji złożonej przymiotników ściąga się *oje* (o-e) na *e* w przypadku II i III liczby pojed. rodzaju męskiego i nijakiego, jak: dobrego (z dobro + jego), dobremu (z dobro + jemu), i także w deklinacyji zaimkowej w tych przypadkach stoi *e* zam. *о*; n. p. tego того, temu томоу; 4) nieorganiczne *e* zamiast *y* spostrzegamy często w przypadku VII liczby pojed. przymiotników i zaimków rodzaju nijakiego, jako też w przypadku VI l. mn. tychże części mowy rodzaju żeńskiego i nijakiego; n. p. tém dobrém dzieckiem zam. tym dobrym dzieckiem; temi wielkimi dziełami zam. tymi wielkimi dzie-

¹⁾ Obacz podział imion na klasy (MIKLOSICH, *Vergl. Wortbildungslchre der slav. Sprachen. Wien 1876*, str. 9—44).

łami; temi zielonými dolinami zam. tymi zielonymi dolinami i t. p. 5) nieorganiczném jest téż owo *e*, które stoi zamiast *y* w wyrazach: bohater zamiast bohatyr, pastérz zam. pastyrz, sér zam. syr, cztery zam. cztyry, széroki zam. szyroki; 6) zamilowanie w samogłosce *e* objawia się w tém, że słowa klasy IV w osobie pierwszej liczby mnogiej zamiast *i* przybierają niekiedy jotowane *e*; n. p. chwalemy, lubiemy, prosimy zam. chwalimy; lubimy, prosimy, i t. d.

§. 7. Ślady nosowych głosek w języku ruskim.

Nie podlega wątpliwości, iż w języku ruskim istniały niegdyś głoski nosowe, wszakże takowe już w początkach historycznego okresu rozwoju jego wyszły z używania. Zachodzi tedy pytanie, czyli te nosowe głoski brzmiały tak, jak niegdyś w języku starosłowiańskim, i jak obecnie wymawiają się w języku polskim (a więc st. słow. **часть** pol. część, st. słow. **дѣбъ** pol. dąb t. j. dōb [**ѧ** = *e*, **ѧ** = *o*]), czyli téż **ѧ** wymawiano jak *a* (*an*), a **ѧ** jak *u* (*un*)? Najprzód należy zauważyć, iż według zdania BOPPA w języku starosłowiańskim **ѧ** brzmiało jak *a* (*an*), a **ѧ** jak *u* (*un*)¹⁾. Jeżeli tedy ostatecznie nie jest pewném, czy w języku starosłowiańskim wymawiano **ѧ** jak *e*, a **ѧ** jak *o*, to tém mniej kategorycznie można twierdzić, iż w języku staroruskim znane były tylko brzmienia *e* (**ѧ**), *o* (**ѧ**). Można przypuścić, że w tym języku **ѧ**, **ѧ** brzmiało jak *a* (*an*), *ja* (*jan*), **ѧ**, **ѧ** zaś jak *u* (*un*), *ju* (*jūn*), gdyż tylko *a* (*an*), *ja* (*jan*) po utracie nosowego brzmienia mogło się zamienić na *a*, *ja*, równie jak tylko *u* (*un*), *ju* (*jūn*) w takim razie przekształciło się na *u*, *ju*; porówn. **частіе** (szczanstije) — **частіе**; **имѧ** (imjan) — **имѧ**; **рѧка** (*rūnka*) — **рѧка**; **хвалѧ** (chwaljūn) — **хвалю**.

Tak też w języku polskim, który z pomiędzy wszystkich języków słowiańskich sam jeden zatrzymał dotychczas

¹⁾ *Vergleichende Grammatik. Zweite Ausgabe, I. Band.* Berlin, 1857; pag. 135.

brzmienia nosowe, w wymowie ludu *e, o* zamienia się nieraz na czystą samogłoskę *e, o*; n. p. *bedo* zamiast *będo*. Zresztą w mowie słowieńskiej przedhistorycznym nosowym głoskom (*e, o*) odpowiadają samogłoski czyste *e, o*; n. p. *pēta* st. słow. *пѣта*, *svēt* *свѣтъ*; *dōb* *дѣбъ*, *blōditi* *блѣдити*. Jeżeli tedy w języku ruskim wyrazom starsłowiańskim *чѣсть*, *дѣбъ* odpowiadają formy *чѣсть*, *дубъ*, a nie *чесьть*, *добъ*, to staje się prawdopodobnym, iż starsłowiańska głoska *ѣ*, *ѡ* w języku staroruskim brzmiała niegdyś *ā* (*an*), *ja* (*jan*), podczas gdy *ѣ*, *ѡ* jak *u* (*un*), *ju* (*jun*) bywało wymawianém. Sądzę jednak, iż w tym czasie, kiedy nosowe głoski poczęły powoli ustępywać samogłoskom czystym, stracono już poczucie pierwotnego brzmienia dotyczącej głoski nosowej, w skutek czego jeden i ten sam wyraz wymawiano w różnych okolicach rozmaicie. Tak n. p. wyraz *трѣбѣта* (rodzaj trąby pastuszej) brzmi obecnie u Huculów *трѣмѣта*, a u Łemków jużto *трѣмѣта*, jużto *трѡмѣта*.

Są tedy tylko niektóre ślady nosowego brzmienia samogłosek, wykazujące ostatni okres upadku tych głosek. W wymowie tychże łączy się samogłoska czysta *a, e, i, o*, *y* z następującą spółgłoską *m* lub *n*, gdyż właściwego nosowego brzmienia nigdzie już nie usłyszysz; porówn. *łemk.* *прѡ-вант* (temat *вѣд*) urwisz, pędziwiater; *ukr.* *мантѣй* (pierwiastek *мѣн*) matacz, *мантѣчити* mataczyć; *galic.* *ханѡжити* chędożyć; *łemk.* *мѣнта* mięta; *bukow.* *пѣнто-нѣжка* (*пѣта* pięta) nazwa owcy; *galic.* *влѣнькатисѣа* *hucul.* *влѣндигати* błakać się; *ukr.* *мѣнтус* (*мѣн*) kawałek chleba (Lewc. 66, 6), *перѣ-вѣндѣа* (*вѣд*) bywalec; *karp.* *трѡмѣта*; *ukr.* *кунѡсити* kудѣлю (temat *вѣд*) krzątać się koło kądzieli i t. p. Uwagi godnym jest wyraz galicyjski *зѣжанец* *зѣжанец*, *sing. gen.* *зѣжанци* (Pecenija, pow. Przemyślański), gdyż prawdopodobnie utworzono go z *зѣжанец* = *зѣмѣць* wtedy, kiedy było jeszcze poczucie brzmienia nosowego; gdy zaś takowe zatracono, otrzymał ten wyraz wsuwkę *e*, zwłaszcza, że w tych stronach, w których istnieje ten wyraz, samogłoska jotowana *a* = st. słow. *ѣ*, *ѡ*,

wymawia się jak je, — a więc starsłowiańskiemu **зѣць** odpowiadałby tam wyraz **зѣец**.

Następnie należy tutaj wspomnąć o rzeczownikach deklinacyji VI, 4, które formując się przyrostkiem **ят** (st. słow. **ѣт**) przybierają na Ukrainie często jeszcze wsuwkę **ен** przed **ят** prawdopodobnie jako reminiscencyję dawniej nosowej samogłoski **ѣ**; porówn. **жид-ен-ѣа** (*sing. gen. жиденѣати*) żydziątko, **пан-енѣа** paniątko; **кач-енѣа** kaczątka, **медвед-енѣа** niedźwiedziątko i t. d.

Ślady nosowego brzmienia samogłoski **ѣ** mamy też w przyimkowych formach **сѣи** (**зѣи**), **вѣи**. Według badań prof. BAUDOIN'A de COURTENAY¹⁾ należy takowe odnieść do pierwotnych form *sam, an*, z których później (wszakże jeszcze przed rozwojem języka prasłowiańskiego) utworzono z jednej strony *san, an*, z drugiej zaś *sun, un*. W słowiańszczyźnie tedy krótkie *a, u* we formach *san, an, sun, un* przeistoczyły się w krótkie *ǫ, ŭ* (**ѣ**), — a więc *son, on*, — **сѣи, ѣи**. Takowe połączenie samogłoski *o* z nosową spółgłoską *n* dało powód do zamiany tych głosek w nosową samogłoskę, a więc *son, on* = **сѣ (sq), ѣ (q)**, — **ѣ** zaś z następującem **и** nie mogło się zamienić na głoskę nosową; przeto końcowa spółgłoska **и** musiała się ulotnić: **сѣ, ѣ** (**ŭ**), przyczem **ѣ** (krótkie *u*) celem łatwiejszej wymowy wydzieliło z siebie spółgłoskę **в**, a więc **ѣ** — **вѣ**. Jeżeli zaś przyimek był złożonym ze słowem, natenczas końcówka **и** od **сѣи, вѣи** mogła być uratowana, gdyż w wymowie dała się łatwo połączyć z samogłoską zgłoski następującej; n. p. **сѣи-ити** — **сѣ-ити, вѣи-ити** — **вѣ-ити**. Ponieważ zaś przyimki, stojące przed dotyczącymi imionami, osobliwież przed zaimkami w składni rządu stanowią z nimi organiczną prawie całość, to w takim razie spółgłoska **и** od **сѣи, вѣи** przyłącza się do jotowanej samogłoski, którą się zaczyna zaimek: **сѣи-имь** — **сѣ имь**,

¹⁾ Глоттологическія замѣтки Бодуэна-де Куртена. Воронежъ 1877, стр. 26 — 37.

кън-къмь — къкъмь. Następnie w skutek fałszywej analogiji ze wspomnianymi przyimkami съ, къ, wytworzyło się owo *н* nawet w takich przyimkach, w których zupełnie nie ma racyji bytu, n. p. до него, надъ нимъ i t. d.

Oto wynik badań prof. BAUDOIN'A de COURTENAY w jego dziełku „Глоттологическія замѣтки“. Ja zaś pozwoliłbym sobie tę teorię cokolwiek inaczej przedstawić. Według mego zdania z pierwotnego *sam, an* utworzyło się najpierw *san, an* i *sun, un*, następnie *son, on* i *sün, ün*, w peryjodzie zaś rozkwitu nosowych brzmień *sq, q*, — *sq, q*; kiedy się atoli nosowe brzmienia w języku ruskim zatraciły, to *sq (v)q* zamieniło się na *so, vo*, a *sq (v)q* na *su, vu* — *съ, вь*. Wszakże ślady nosowego brzmienia tych głosek przechowały się tylko we formach *кън (зън)*, *кън*, które mogły się uwydatnić jedynie wtedy, kiedy spółgłoska *н* przychyliła się do samogłoski wyrazu następującego. Do wyżej wymienionych przyimków dołączam jeszcze *кън* = pierwotn. *kam*, prasłowiańskie *кѣ*, pol. *ku*; a więc *кън кемоу* — *къкъмоу*.

§. 8. Samogłoski *ъ, ь*.

Słabe te samogłoski pojawiają się mianowicie w gwarku karpackiej, a to w połączeniu z płynną spółgłoską *p + cons.*, n. p. дръва drwa, къртица kret, кърница krynica, крѣвѣвъ (крѣвѣвъ) i крѣвѣвъ krwawu, прьскати pryskać, за-чърти zaczerpnąć, хрътити i рьтити chrześć i t. p. Tu należą też lemkowski formy гурмит grzmot, сыла lza, хырвет grzbiet i t. p. Zresztą *ъ, ь* ma tu i ówdzie znaczenie samogłoski na końcu zgłoski, a nawet na końcu wyrazu. Tak w powieci Stanisławowskim około Maryjampola mówią царство = st. słow. царство, цѣрквѣцы zamiast цѣрквѣцы = цѣрквѣца cerkiewka. Na końcu wyrazu dawne *ъ* przechowało się w niektórych stronach Galicyji jako krótkie *ы* lub *о*; n. p. пліды plód (Sokal), чоловіко (Matków).

ЛННБУ ім. В. Стефаника³

5326232

§. 9. Pełnogłos (*Volllaut*).

1 Nader ważnym zjawiskiem w zakresie głosowni ruskiej jest pełnogłos, którego na tym zależy, iż starosłowiańskim zgłoskom *лл*, *рл*, *рл*, *лл*, stojącym między spółgłoskami, w języku ruskim w pewnych wyrazach dwuskładowe zgłoski *оло*, *оро*, *ере* odpowiadają; n. p. st. słow. *глака* litew. *gałwa* — rus. *головá* głowa; st. słow. *брада* niem. *Bart* — rus. *бородá* broda; st. słow. *бергъ* (porówn. niem. *Berg*) — rus. *вѣрег* brzeg. Podobnie starosłowiańskiemu *лл* odpowiada ruskie *оло*, rzadziej *еле*, jak st. słow. *млѣко* got. *miluks* — rus. *молоко* mléko, porówn. *замолѣжуватись* być pochmurnym (o niebie) (Левч. 99, b) ¹⁾; — łemk. *пелѣвен*, *пелѣвник* komora na plewę; porówn. st. słow. *пльвель* rus. *полова* plewa.

Wszakże nie w każdym razie zgłoskom starosłowiańskim *лл*, *рл*, *рл*, *лл* odpowiada w języku ruskim pełnogłos; n. p. st. słow. *гладъкъ* st. górno-niem. *glat* — rus. *гладки* gładki; st. słow. *хлѣбъ* got. *hlaifs* — rus. *хлѣб* chléb; st. słow. *братъ* sanskr. *bhrātr* — rus. *брат* brat, *градъ* łac. *gra-n-do* — rus. *град* grad. Z przytoczonych przykładów wynika, iż pełnogłos w języku ruskim wtedy nie ma miejsca, kiedy w spokrewnionych językach indoeuropejskich samogłoska po *l*, *r* stoi.

2. Co się zaś tyczy genezy owych wyrazów z pełnogłosem, to nie podlega wątpliwości, iż prasłowiańskie ich formy brzmiały *голка*, *молоко* (z *мелко* got. *mil-u-ks*), *борда*, *бергъ*. Z tychże powstały w języku polskim w skutek metatezy: *głowa*, *młoko* (porówn. *młoko-s* z *młoko-sos*, porówn. ros. *молоко-сѳс*) = *mléko*, *broda*, *breg* (brzeg), a w języku starosłowiańskim oprócz przestawki odbyło się jeszcze przedłużenie samogłosek piérwiastkowych; porówn. *глава*, *млѣко*,

¹⁾ Słowo *замолѣжуватись* urobiono prawdopodobnie z tematu *молози*; porówn. *молѳзиво* młost, niem. *Biestmilch*.

брада, брѣгъ. Co się zaś tyczy odpowiednich wyrazów ruskich, to powstały one według zdania prof. MIKLOSZYCZA z prototypów **ГОЛА**, **МОЛКО** (**МЕЛКО**), **БОРДА**, **БЕРГЪ** tym sposobem, że pomiędzy płynną **л**, **р**, a następującą spółgłoską wtrącono jeszcze taką samą samogłoskę, jaka się w poprzedzającej zgłosce znajdowała; a więc z **ГОЛА** powstało **ГОЛОВА́**, z **МОЛКО** — **МОЛОКО́**, z **БОРДА** — **БОРОДА́**, z **БЕРГЪ** — **БѢРЕР(Ъ)** ¹⁾. Nastąpiła zaś takowa zmiana w glosowni z tego powodu, iż Słowianom w ogóle z trudnością przychodziło wymawiać płynną przed inną spółgłoską; porówn. prasłowiańskie **морзѣ** (źródłoslów **мерз**) — st. słow. **мразъ**. Że taka geneza pełnogłosu realną ma podstawę, można się też z tego przekonać, iż np. obok rzeczownika **поросѣа** st. słow. **прася** prosię, łac. *porcus*, u Bojków używa się przymiotnik **поревый**, **порзый** w znaczeniu sprośny.

3. Porównawcze językoznawstwo wykazuje, iż pełnogłos dopiero się w zakresie języka ruskiego rozwinął, — że nie jest więc ani prasłowiańskim, ani nawet praruskim ²⁾, zwłaszcza, że samogłoska, stojąca w drugiej zgłosce owych połączeń **оло**, **оро**, **ере** zwyczajnie nie zamienia się na **i**, chociaż stoi przed spółgłoską; n. p. **го́лос** głos, **го́род** gród, **верди́вий** szkodliwy, — nie **го́лиц**, **го́рид**, **верди́вий**. Ta samogłoska **o**, **e** ma tedy takie same znaczenie, co i samogłoska **o**, **e** = st. słow. **ѣ**, **ь**, która się według reguły glosowni ruskiej na **i** nie zamienia; n. p. **по́вний**, nie **півний**, st. słow. **пльнѣ** pełny; **день**, nie **дынь**, st. słow. **днь** dzień (§. 1, 3.). Są jednak wyjątki z téj reguły; tak n. p. mówi się zawsze **попір** zam. **попѣр** próg; często **бѣпір** brzeg; porówn. **здорів** zdrów (**Голов. II, 35, 5. 11**). Osobliwie w przypadku **II l. mn.**

¹⁾ MIKLOSICH, *Ueber den Ursprung der Worte von der Form aslov. trét und trat. Wien 1878, S. 40 — 46.*

²⁾ W gwarze Łemków używają się często formy takie, które odpowiadają dotyczącym formom starsłowiańskim, a więc bez pełnogłosu, jak **глава** głowa, **брада** broda, **впер** brzeg.

rzeczowników rodzaju nijakiego i żeńskiego (klasy II. III) przetwarza się o, e na i, jak: vorit zam. vorót wrót (pl. nom. vorotá), vorízd brózd (sg. nom. vorozdá), dorít dróg (sg. nom. doróra), storín strón (sg. nom. storoná), — veríz zam. veréz brzóz (sg. nom. veréza). W Galicyji mówi się nawet voliči wlee, vi-volíkati wywlekać st. słow. vьlьшти grecc. Fέλκειν, — przeto o zamienia się na i, chociaż po niem nie następuje spółgłoska.

U w a g a. Wprawdzie istnieje pełnogłos i w rosyjskim języku, jednak nie jest on w tymże tak konsekwentnie przeprowadzonym, jak w języku ruskim, i z tego powodu w języku rosyjskim obok form z pełnogłosem napotykamy często téż takie wyrazy, w których starsłowiańskie zgłoski la, lь (le), pa, pь (pe) są w użyciu.

4. Nieprawidłowym i zupełnie nowym okazuje się pełnogłos w tych wypadkach, w których oło odpowiada starsłowiańskiemu lь, oro = st. słow. рь, epe = st. słow. рь (рь), stojącemu między spółgłoskami; n. p. чілонікі t. j. чолонікі czółenka, st. słow. чльнъ (Голов. II, 719, 22); hucul. долóвати st. słow. дльбсти dľbać; гурубóк pagórek (Lubień) st. słow. грьбь; шéреш cienka kra na rzéce, porówn. st. słow. срьхькь szorstki; ріка шерешітсьа rzeka pokrywa się cienkim lodem (Stupnica pow. Sambor.).

§. 10. Nasuwka (*prothesis*) samogłosek.

1. Celem ułatwienia wymowy kładzie się na początku wyrazu przed dwoma lub trzema spółgłoskami samogłoska и, i (rzadko e, o), w narzeczu białoruskiém a, o, i; n. p. и-мла́ (i-mlá) zam. мгла mgła, и-грў́ші grusze (Труды V, 635), и-ржа́ (i-rjá); *białorus.* а-ржа́ i і-ржа́ rdza, о-ржа́выя rdzawy; *bojk.* и-ршч́іньє i е-ршч́іньє zam. хршч́іньє chrzest; в-і-втóрок z о-втóрок białorus. а-втóрок i о-втóрок wtorek; и-мхо́вий ze mchu (Голов. II, 335, 5) о-лгáти lgać (Истор. пѣс. I, 119) i t. p. W pieśniach ludowych znajdujemy formy

И-львів Lwów (Голов. III, b, 114, 4; 109, 27. 28), И-льво-віáne Lwowianie (ibid. 129, 26) i t. p.

2. Samogłoska stawia się niekiedy na początku wyrazu przed jedną spółgłoską; n. p. о-селѣдець ros. сельдь śledź. W wyrazach zaś о-боріг bróg, ó-желедь galic. о-желѣда st. słow. жлѣд-ица gołodź, jest o prawdopodobnie przyimkiem.

§. 11. Elizyja samogłosek i ściąganie zgłosek.

1. Samogłoski odrzucają się a) na początku wyrazu; n. p. zamiast он-он, он-оно (podwojona forma zaimka он он) mówią w Karpatach онн, ононо: ононо село owe sioło; również odrzuca się о w zaimku оный; n. p. з-за ној горы = з-за оной горы z-za owéj góry (Голов. II, 6, 24), на ных лукáх на ных ширóких на оwych łákach szérokich (ibid. II, 12, 21);— b) на końcu wyrazu: чом зам. чомý czemu? том зам. томý temu; чо = чоґ' зам. чоґо czego? нычо зам. нычоґо nieczego; за-щч зам. за-щчо за со (Голов. II, 158, 10), *łemk.* зачь (ibid. 235, 6); сїноґ зам. сїноґо sineґо (ibid. 83, 8. 13), сїно зам. сїноґ = сїноґо (ibid. III, b, 71, 30); *bukow.* вишнѣво зам. вишнѣвоґо = вишнѣвоґо z wiśni (Купч. 146, 12); док зам. доки докад;— кол зам. ко́ло około (Голов. II, 57, 5);— c) samogłoski wyrzucają się we środku wyrazu: дякјѣме зам. дякујѣме dzięкујѣму (Голов. II, 35, 7); хчу, хцу зам. хочý chce; хочте зам. хочете chcecie; доста, дость, дост і дось зам. до сыта dosyc, dośé, i t. p.

2. Ściąganie odbywa się w następujących wyrazach: *weg.-rus.* лати z лјати łajać; *łemk.* мѣтна зам. мајѣтна мајѣтна (Голов. II, 236, 1); *hucul.* нѣ z не je nie jest, niéma (ib. III, a, 370, 16; 371, 12);— вјей z вјај бiegaј (ib. II, 45, 29), вїти z вїјати wiać, роз-вїти z роз-вїјати rozwiać (ib. III, a, 199).

§. 12. Przydech.

Wyrazy, które się samogłoską zaczynają, otrzymują dla łatwiejszej wymowy przydech, t. j. jedną ze spółgłosek po-

wiewnych w, j, g; n. p. vorix zam. opix orzech, вино-кól zam. ино-кól częstokól (Труды III, 201. 277), вино-хód zam. ино-хód koń, со kłusem biegnie; porówn. иноходць (Слово о полку Игор. VII); јүтренѝ zam. ўтренья jutrznia (Lubień), јўлицьа zam. ўлицьа ulica, łemk. гóвчарь zam. овчърь owczarz; łucul. zá-одно zam. zá-одно wciąż. Przymót zauważamy, iż ten sam wyraz każdą z wymienionych spółgłosek może się zaczynać; a więc mówi się: вовéc, јовéc, говéc owies, vorix, јorix, gorix orzech; вóстриј, јóстриј, гóстриј ostrу; voráти, јoráти, goráти orać i t. d. Jedną z tych spółgłosek może się znajdować przed początkową samogłoską nawet wtedy, kiedy dotyczący wyraz złożonym jest z jakim jednozłogkowym przyimkiem, lub kiedy na początku wyrazu stoi nasuwka; n. p. в-у-жити zam. о-жити odżyć (Zaszków pow. Lwow.), ј-о-пустити opuścić, ј-у-ровити urobić (łemk.), ukr. г-і-ржати rżać, в-і-львовський lwowski (Ужин. 19, 24).

We formie imperatywu возмі weź! возміт weźcie! odpada często w na początku wyrazu, a następnie kładzie się przydech g; porówn. bukow. г-озмі zam. озмі = возмі (Купч. 238, 24), г-озміт (ibid. 113, 22). Uwagi godną jest łemkowska forma Гóрдан zam. Ордán z Јордán Jordan (Гóлов. III, b, 86, 1).

II. Spółgłoski.

§. 13. Miękczenie spółgłosek.

1. Miękczenie spółgłosek gardłowych. W gwarze karpackiej spółgłoski gardłowe często wymawiają się miętko nawet przed samogłoską twardą; tak n. p. łuculi mówią донькѝа zam. донькѝа сóтка, великѝј zam. великѝј wielki, вохкѝј zam. вогкѝј st. słow. влѝгѝкѝ wilgotny, сухѝј zam. сухѝј. — Miękkie k, g stoi w gwarze karpackiej, nadniestrzańskiej, a poniekąd i w narzeczu północno-maloruskiem zamiast miękkiego t, d; n. p. кѝло zam. тѝло ciało, кѝсто zam. тѝсто ciasto, кѝерѝр zam. тѝерѝр, тѝарѝр cięzar,

кѣшко і кѣжко zam. тѣшко, тѣжко, тѣажко сієжко, кѣгнути zam. тѣгнути, тѣгнути сіагнаѣ; пів-трекы zam. пів-треты, пів-третя рół-trzecia (Lubień); гыччй zam. дыдчй diabelski (дыдько diabel), гыліти zam. дыліти dzielić (Lubień) і t. p. Tu należą též wyrazy Гныстѣр t. j. Гьныстѣр zam. Дьныстѣр Dniester; *łemk.* гнес, гнѣска t. j. гьньес, гьньѣска zam. дьньес (днесь), дьньеска dzisiaj. — Odwrotnie též wymawiają w powieście kołomyjskim miękkie т (ть) zamiast кь; n. p. доньтѣа zam. донькѣа córka, малѣньтйј zam. малѣнькйј maleńki, малѣньтѣа zam. малѣнькѣа maleńka, малѣньтѣе maleńkie; по-малѣньтѣу ро-maleńku, ро-mału; porówn. полѣ-тѣпок zam. полѣ-кѣпок рół-kopek (Belz).

2. Mięczenie spółgłoski p. W gwarze karpackiej wymawia się p miętko przed gardłową spółgłoską k, x; n. p. гірка гóрка (demin. od góra), цѣрьков cerkiew, вьірьх і вьірьх = верх wierzchołek góry і t. p. Owo pь poniekąd tak miętko się wymawia, iż przetwarza się na j; porówn. цѣјков (Peczeniżyn); вуймистрове zam. вурьмистрове (Самов. 1846, str. 14, b).

§. 14. Zmiana spółgłoski л на в (у).

1. Starosłowiańskiej zgłosce лъ (st. rus. ѡл) + cons. odpowiada w języku ruskim ов (оу) + cons., n. p. st. słow. влѣкъ, st. rus. вѡлѣкъ, rus. вовк (воук) wilk; st. słow. дългѣй st. rus. дългѣй, rus. довгѣй (доуѣй) długi, — a nawet rus. човѣ-н = st. słow. чѡлнѣ czólno, пѡв-е-н = st. słow. пѡлнѣ pełny, — ze wstawką ruchomego e.

W gwarze karpackiej w zgłosce ов (оу) wyrzuca się niekiedy spółgłoska в = л, czyli raczej оу ściaga się na długą samogłoskę o; n. p. *łemk.* стоп zam. стоуп st. słow. стѡлпъ słup; довати st. słow. дълѣсти dłubać (Biliczna, pow. Gryb.); porówn. *ukr.* мов = мовѣ бы *diceres. velut, sicut* (Левч. 148, b).

2. Także w II. czynnym imiesłowie czasu przeszłego, używanym w sposobie oznajmującym czasu przeszłego, za-

mienia się *л* na *в* (*у*), jeżeli się niém kończy zgłoska t. j. w rodzaju męskim liczby pojedynczej; n. p. дав (дау) st. słow. дамь dał, — jednak w rodzaju żeńskim l. p. дала, w rodzaju nijakim l. p. далó, w liczbie mnogiej дали; porówn. pol. dyjalekt. chodziũ = chodził, miaũ = miał ¹⁾).

3. Starosłowiańskie i staroruskie *ль*, a poniekąd téż *ль* zamienia się w Galicyji i na Bukowinie czasem na *в* (*у*) na końcu imion; n. p. бив st. słow. волъ wól, див (і дьив) dól, кив kól, косьтъив kościól, орѣв orzel; кужив zam. кужиль ka-dziel; *bukow.* бив zam. биль biel (Купч. 94), закив zam. за-киль nim, póki. — Niekiedy przeistacza się *л*, *ль* na *в* (*у*) nawet we środku wyrazów przed spółgłoską, jak: горівка gorzałka, сопівка piszczalka, ківкі kolki; конопѣвка zam. конопелька konop' (Голов. II, 77, 4), бівшиј zam. більшиј większy, ківко zam. килько ile i t. d. W wyrazach горів-о-чка, сопів-о-чка, кужив-о-чка (demin.) zostaje takie *в* niezmienném nawet przed samogłoską, t. j. przed ruchomém *о*.

Uwaga. U Łemków powiatu Krośnieńskiego, mianowicie we wsi Rostajném i w okolicy téjże, wszelkie twarde *л* zamienia się na *в* (*у*), a więc wyrazy лавка, лїј лój, ладно ładnie, малыј mały, пльвати pływać, ламьльу łamię, wymawiają się бавка (właściwie уавка) vij, бадно, мавьїј, пывати, вамьльу i t. d., — w powiecie zaś Grybowskiem, osobliwie we wsi Biliecznie, nieznaném jest *в* nawet w wypadkach zmian-kowanych pod Nr. 1. 2.; mówią tedy tamże волк, полный, дал.

§. 15. Przemiana spółgłosek.

Dyjalektyczna przemiana spółgłosek odbywa się jużto z powodu assimilacyji lub dyssymilacyji, jużto z powodu ławniejszej wymowy, jużto nareszcie bez jakiegokolwiek jawnej przyczyny.

¹⁾ L. MALINOWSKI, *Beiträge zur slav. Dialectologie. Leipzig 1873*, str. 34.

1. Assimilacyja; n. p. *weg.-rus.* челéныj zam. черлэныj ezerwony; гыччыj zam. дьдчыj djabelski (Lubień); квіччатыj zam. квітчатыj kwiccisty: квіччате поле (Ужин. 43, 2); оцьчэа зам. отцьа ојса (Рудч. Чум. пѣс. 191, 23), в почацьчы зам. початчы в początку (Ужин. 6). Inne wypadki zupełnej i niezupełnej assimilacyi wykazane są w mo-jém dziełku „*Studien a. d. Gebiete d. ruth. Spr.*“, str. 87—89). Do przykładów niezupełnej assimilacyi należy téż wyraz кымниj zam. кївниj = тывниj z тыльниj cielny (Lubień).

2. Dyssimilacyja: лимар зам. римар gumarz, срібло зам. срібро šrebro; насѣлник зам. насѣнник nasiennik ogórkowy; видниj зам. винниj winny (Nahujowice, pow. Drohob.). чиримниj зам. черенниj trzonowy, n. p. заб (Lubień); *weg. rus.* кра́шшыj зам. кра́шшыj piękniejszy (Голов. III, а, 256, 22) i t. p.

3. Łatwiejsza wymowa: a) przemiana дь на ль: свальбá зам. свадьбá wesele (Roźniatów, pow. Dolin.); — дь на j: jивер зам. дывер *lac.* levir brat męża; молóјцы зам. молóдьцы mołojce; *weg.-rus.* пој зам. подь póјdź, porówn. górno-łużyц. рóј зам. рóјdź; по-рај зам. порáдь poradź, i w skutek analogiji: рајити зам. рáдити radzić, на-рајувати (frequent.), на-рајаниj poradzony, następczony; — b) нь—j (mianowicie przed k): мајкút зам. мацькút mańkut, włoskie manca; дывóјка зам. дывóнька dziewczeczka, сóньјко зам. сóньинько słoneczko, сóјашник зам. сóньашник = сóньчник słonecznik, билéјкиj зам. билéнькиj bialutki; — c) j—нь: Tu należy osobliwie przemiana *joty* на нь po spółgłosce wargowej m, jeżeli j stoi przed a (względnie przed e, i), i to ja starsłowiańskiemu *я* lub *ѣ* odpowiada; n. p. земн́а (Zabie) зам. земја st. słow. *земля*, porówn. rus. земл́а ziemia; імн́а, імн́ий st. słow. *има* imię; мн́есо, мн́йсо i мн́йсо st. słow. *месо* mięso i t. p. — d) м—в: завкн́у зам. замкн́у zamknę (Голов. II, 232, 15), *lemk.* вні́го зам. мні́го = много wiele (ib. II, 124, 14); — e) ч—j: мрајітсьа зам. мрачітсьа

prószy dészcz (Przewoziec pow. Halic.); — f) ч — ш (mianowicie przed н, т: помішник zam. помічник pomocnik, штири zam. ч(о)тіри cztery; porówn. pol. dyjalekt. sztéry, słowac. štýri; — g) шч — ш: *hucul.* шо, шьо zam. шчо со; *bukow.* ше, *łemk.* мі, імі zam. јешчé јeszcze; *hucul.* боршь зам. борщ barszcz, — а więc жд — ж: *hucul.* дожь зам. дождь deszcz.

4. Przemiana spółgłosek bez widocznej przyczyny: a) j — л: сьніго-вілниця зам. сьніго-віјниця śnieżna zawierucha (Przewoziec, pow. Kałus.); j — ль: льгя́ зам. јегля́ = игла igła (Nadytceze, pow. Żydacz.); — b) j — рь: *hucul.* сьвірський зам. свіјський swojski: кіт сьвірський *felis domestica*; — c) с — ц: цело зам. село сіоло; *hucul.* прицьага зам. присьага przysięga; — d) ш — ч (przed k): *łemk.* дóчка зам. дóшка deska, чкóла зам. шкóла szkoła, а па-wet шч — ч: дочь зам. дощчь deszcz; — e) в — г: горовéц зам. воровéц wróbel; porówn. вгоровéц і гворовéц (Belz); гмер зам. вмер umarł; — f) в — х: *łemk.* хпáсти зам. впáсти wpaść; — g) к — г: јáвго зам. јáвко jabłko, *plur. nom.* јáвга; грúнга gruszka, *plur. nom.* грушги; сливги śliwki; корóггij krótki (Starzawa, pow. Mośc.); — h) к — т: *hucul.* лутáвыј зам. лукáвыј zły, i t. p.

§. 16. Podwojenie spółgłosek.

1. Wielce zajmującym w głosowni ruskiej jest podwojenie spółgłosek przed samogłoskami jotowanymi. Ono odbywa się mianowicie u rzeczowników, utworzonych przyrostkiem *иє* (klasa II, 2), a to w skutek procedury następującej. Samogłoska *и* w przyrostku *-иє* osłabia się na *ь*, a następnie *jota* (od *иє*) assimiluje się poprzedzającej zmiękczonej spółgłosce. Tak tedy starosłowiańskiemu *вєселнє* odpowiada ruskie *вєсьілььє*, a ponieważ jotowana samogłoska *е* (w przyrostku *иє*, t. j. *ije*) bez względu na akcentuację

zamienia się też na ja (ѡа), to zamiast весѣльѣ mówi się często весѣльѡа.

Takie podwojenie spółgłosek pojawia się osobliwie w narzeczu południowo-małosruskim. Zwyczajnie podwajane bywają tutaj przed je następujące spółgłoski: д, н, р, л, т, с, ш, ж, ч; n. p. зѣльѡа ziele, корѣньѡа korzenie, пѣппѡа pierze, зад-обѣдѣѡа czas od wschodu słońca aż do obiadu (= to co jest z tyłu obiadu), прѣтьѡа прѣcie, колосьѣѡа kłosy, під-дѡшьѡа poddasze, звѣжьѡа zboże, клѡчьѡа kłaki i t. p. Atoli w narzeczu czerwonoruskim to правило należy do rzadszych zjawisk głoskowych. Tutaj ściaga się przyrostek ije na je, poczem się poprzedzająca spółgłoska jotowaną tą samogłoską e zmiekcza, — a więc: весѣльѣ z veselije. Przytém zauważamy, iż, podczas gdy w narzeczu czerwonoruskim akcent w takich wyrazach na ostatniej też zgłosce stać może, w narzeczu południowo-małosruskim takowy zwykle na przedostatnią zgłoskę pada, gdyż samogłoska stojąca przed dwoma spółgłoskami oczywiście się przedłuża; porówn. *ukr.* весѣльѡа — *galic.* весѣльѣ. Wszakże i w narzeczu czerwonoruskim przechodzi je często na ja, chociaż spółgłoska nie jest podwojoną; n. p. весѣльѡа wesele, гвѣзьдѡа gwoździe, жѣтьѡа życie, насѣньѡа nasienie, шчѡсьѡа szczęście i t. p.

2. Zmiankowane podwojenie spółgłosek spostrzegamy też w przypadkach ukośnych (*casus obliqui*; n. p. *ukr. sing. gen.* весѣльѡа, волосьѡа; *sing. dat.* зѣльѡу; *instr.* прѣтьѡем lub прѣтьѡам; porówn. *galic.* зѣльѡем (Sokal, Rybno, Seneczol); *ukr. sing. loc.* жѣтьѡу i жѣтьѡі; *plur. nom.* важѡньѡа życzenia; *gen.* важѡньѡ; *instr.* важѡньѡами i t. d.

3. W narzeczu południowo-małosruskim podwajają się spółgłoski nawet przed przyrostkiem -ѡа, którym się tworzą rzeczowniki rodzaju żeńskiego, a poniekąd i męskiego (klasy III, 2), i przed przyrostkiem -ѡ (kl. III, 3), a nawet w przypadkach ukośnych rzeczowników klasy V, 2. W tym ostatnim wypadku odbywa się podwojenie spółgłosek także

w narzeczu czerwonoruskiém. Przykłady: судьдѣа st. słow. сѣдѣа i сѣдѣий sędzia; рильдѣа st. słow. рѣлиа rola, sing. loc. рильдѣи; недѣльдѣа st. słow. недѣла niedziela, sing. gen. недѣльдѣи; — нѣч st. słow. нѣштѣ noc, sing. instr. нѣчьчѣу, нѣчьчѣу i нѣчу; сѣль, sól sing. instr. сѣльдѣу i сѣльдѣу.

§. 17. Przysuwka i wsuwka (wtrącenie) spółgłosek.

1. Do wyrazów, zakończonych na samogłoskę, często dodaje się *jota* osobliwie w gwarze górskiej; n. p. ачѣ-j może, jинáчѣ-j i jинáчи-j inacze-j, тѣки-j i такó-j jednak, także, такжѣ-j i такжѣ-j także, тѣмкѣ-j tam, тогди-j wtedy, куди-j kędy, ктóредѣу, туди-j tędy; *lemk.* сѣды-j = сѣудѣу tędy, niem. *hierhin*, тамáды-j = тамдѣу тѣмтѣдѣу, *dorthin*, всѣáды-j = всѣúды wszę-dzie, вѣрни-j zam. вѣрнѣи wróć, йди-j idź, идѣйте idźcie, вóзми-j weź i t. p.

2. Między spółgłoskami, które się używają jako wsuwka, wskazujemy tutaj tylko na p, co się wstawia między samogłoską a jedną ze spółgłosek ж, ч, ш, шч, с; n. p. *galic.* пири-ска-р-жити zam. перешкаджати przeszkadzać (Lubień), стá-р-чити starczyć, мá-р-шина maszyna, *ukr.* ме-р-шчїј zam. ме(т)шчїј przędzėj, пó-ше-р-сѣть (шьд) zaraza i t. p.

§. 18. Wyrzutnia i odrzutnia spółgłosek.

a) Na początku wyrazu.

1. Spółgłoska в odrzuca się w wyrazach i formach: { остѣк zam. востóк wschód, остѣковїј вѣтер wschodni wiatер; озьмї i озьмї zam. возьмї (им) weź; озьмїв'сь wziąłeś (Голов. I, 284, 4), за-озьмўсья zawezmę się (Голов. II, 208, 13).

2. Д (дѣ) odrzuca się przed н (нѣ) w wyrazie Нѣстѣр Dniester, pol. dyjalekt. Niester; нѣстровїј dniestrowy (Голов. III, b, 146, 19).

b) We środku wyrazu.

1. Spółgłoska j wyrzuca się w gwarze górskiej między samogłoskami a-y, i-y, y-y w 1 osobie liczby pojed. i w 3 os. l. mn. słów czasowych; n. p. по-звирá-у zam. по-звирáју pozbieram (Голов. II, 74, 2), грá-ут граја (ib. 7, 9), горí-ут zam. горíјут palą się (ib. 7, 10), звíду-утсьа zam. звíдујутсьа zwiadują (ib. III, b, 47, 13).

2. т, д wyrzuca się po samogłosce przed н: лeнýти zam. лeтнýти lecieć, — 2. plur. imperat. лeнýть лećcie (Голов. III, a, 179, 6), по-глíнути zam. по-глóтнути połknać (Левч. 106, a), роз-сьвíнути zam. роз-сьвítнути rozwidnieć się (ib. 138, a); — пóвiнь (= по-вод + ьнь) powódz; рогóв. вóди сьа зповенили (Голов. II, 108, 15), i t. p.

3. п, б, в, м wyrzuca się po samogłosce przed н: цьáнути zam. цьáпнути кармаć; рогóвн. цьáне (Голов. II, 23, 22), кáне (ib. III, b, 26, 27), хлíнути wylać się, рогóвн. ст. слóв. хлáбь wodospad; кльúнути zam. кльúвнути dziobać; по-су-тéньити zam. по-су-тémньити ściemnieć się i t. p.

c) Na końcu wyrazu.

Na uwagę zasługuje odrzutnia przyrostka т (ть) w 3 osobie liczby pojedynczej czasu teraźniejszego nie tylko w słowach I, II, V, VI klasy, ale niekiedy nawet w słowach IV klasy; n. p. несé, ros. несёт (ньесьóт) niesie, крикне krzyknie, пише pisze, купúје kupuje; — нóси носи, хóди chodzi — zwyczajnie носит(ь), хóдит(ь). Także odrzuca się т (ть) razem z poprzedzającym с w 3 os. l. p. słowa posiłkowego: je z jeсть jest. W gwarze górskiej odrzuca się т (ть) od przyrostka нть tu i owdzie (mianowicie u Hucułów) nawet w 3 os. liczby mnogiej słów klasy IV, jak: нóсьа zam. нóсьат noszą, хóдьа chodzą, i нóсье, хóдье. W północnych Węgrzech odrzuca się т w 3 os. l. mn. niekiedy w słowach, należących do innych klas; n. p. најду најда (Голов. III, a, 246, 18),

да́й да́я (ib. 415, 3), во́ля бо́ла (ib. 422, 3), кц́у че́а (ib. 424, 2) i хц́е́у (ib. 414, 22) i t. p.

d) Elizyja zgłosek.

Krom tych wypadków wyrzutni i odrzutni spółgłosek mamy jeszcze takie zjawisko głoskowe, że spółgłoski wraz z otaczającymi je samogłoskami wyrzucane lub odrzucane bywają. Z pomiędzy licznych przykładów tego rodzaju wymieniamy następujące: *węg.-rus.* кнѣанѣ́жа zam. кнѣагинѣ́жа księżniczka; *bojk.* до́м! zam. до́мв = до́мови do domu (Голов. III, b, 92. 93); *łemk.* смо! zam. смотр́и! patrz! póln. ма́лорус. ѓля! zam. ѓляди́! patrz! Z wyrazem о-кó-ча (Korsów) = о котр́и́ час, kiedy, porówn. st. słow. въ ќь часъ (Miklos. *Vergl. Wortbild.*, 48).

§. 19. Przystawka spółgłosek.

Bardzo często przestawiają się spółgłoski we wszystkich narzeczach języka ruskiego; n. p. ко́лѣ́нны zam. коно́пльи konopie, по́ловичка zam. пово́льчка poszewka; *łemk.* зва́льа́рник zam. зваря́льник beczka na ług i t. p. Przyczyny tego zjawiska w zakresie głosowni dotychczas jeszcze nie zbadano. Nie można bowiem twierdzić, iż przestawka odbywa się już-to celem łatwiejszej wymowy, już-to zupełnie samowolnie. Poniekąd mogła tu mieć wpływ etymologija ludowa; n. p. rzeczownik ворáль zam. во́льа́рь (pasterz wołów) zestawiono prawdopodobnie ze słowem (в)орáти orać, i t. p.

B. Uwagi w zakresie etymologiji.

§. 20. Rzeczowniki.

a. *Masculina.*

1. Między wieloma przyrostkami, którymi się tworzą *nomina agentis*, zasługują na uwagę następujące: a, ij, љij,

ло, ра, ур, јура, уе, уш, ита, ота, ан, ань, ман, уга, ух, јух. Imiona, urobione za pomocą tych przyrostków oznaczają najczęściej taką osobę, która jest godną pogardy; n. p. прѣ-ј-д-а (ид) pędziwiater, про-жѣр-а (жѣр) żarłok; баб-і-ј зnie-wieściałу, брех-л-і-ј kłamca; валі-ло niezgrabny; н-і-м-ра niemu, лѣ-у-р niepoń, танц-ѣ-ра tancerz, об-дѣ-рт-у-с obdartus, витрик-у-ш (т-ѣ-р) ten co wyciera czyli gasi światło; волок-і-та włóczęga, лих-ѣ-та pędzny człowiek; д-ѣ-д-уг-а-н (zam. д-ѣ-д-ух-а-н) dziad, żebrak, горл-а-нь krzykun, вец-м-а-н płaksa, воло-ц-ѣ-га (z волочи-уга) włóczęga; нај-д-у-х најда, гниль-у-х le-niwiec i t. p. — Przyrostkiem ун tworzą się często takie imiona, które wyrażają spotęgowaną działalność dotyczącej osoby, jak: брех-у-н kłamca, лас-у-н smakosz, лг-у-н kłamca, перот-у-н ten co bardzo lub często się śmieje, хваст-у-н (z хват-ту-н) samochwalca i t. p.

2. Patronymica tworzą się najczęściej przyrostkiem енко, a poniekąd téż przyrostkami јан-ик, ан-ич, ін-ич; n. p. вдович-ѣ-нко syn wdowy, стрічаник syn stryja, в-у-јчаник syn wuja, брат-а-н-ич brataniec, сестр-і-н-ич siostrzeniec.

3. Zbiorowe imiona ludzi jakiegóś miejscowości urabiają się od nazwy téjże za pomocą przyrostka ѣць, jak: Книг-і-н-инци ludzie z Kniehynina, Загв-і-зд-ци ludzie z Zagwoździa, Пн-і-в-ци ludzie z Pniowia i t. p.

b. *Feminina.*

1. Rzeczownikom rodzaju męskiego, które się formują przyrostkiem ун, odpowiadają rzeczowniki żeńskie, urobione przyrostkiem уха: лас-у-ха, сміх-у-ха. — *Nomina agentis* formują się téż przyrostkiem ицѣа: суд-і-м-и-цѣа та co drugich sądzi (Голов. III, а, 379, 5), товчиль-и-цѣа та co tłucze zboże w stepie (Труды, V, 134, 12).

2. Przyrostkiem уља formują się z imion rzeczowniki rozmaitej kategorii, jak: д-ѣ-в-у-ља dzieweczka, сив-у-ља krowa siwéj sierści, скуп-у-ља skarica.

Наукове Товариство іношн історична
у ЛЬВОВІ

3. Z imion urabiają się przyrostkiem *инь*, *ев-инь* rzeczowniki umysłowe (*abstracta*); n. p. височ-инь і височ-ев-инь wysokość, глиб-инь і глиб-ев-инь głębokość, довж-инь і довж-ев-инь długość i t. p.

4. Skombinowanym przyrostkiem *нъава* (*ньн-ава*) formują się z imion rzeczowniki, które wyrażają spotęgowanie przeciągléj czynności; n. p. *ukr.* грукотнъава (t. j. грукот-ньн-ава) i стукотнъава silne dłuższe stukanie, тупотнъава przeciągle tupanie nogą.

5. Do rzeczowników, utworzonych przyrostkiem *ь* (= *i*) należą: *высь* wysokość (Голов. III, b, 120, 18), *звѣрь fem.* (*nom. collect.*) zwierzęta (Голов. III, b, 53, 6).

6. Niektóre rzeczowniki rodzaju żeńskiego, urobione przyrostkiem *a*, ja przechodzą do kategorii rzeczowników męskich, które się formują przyrostkiem *ъ*, *яъ*; n. p. *крас* (Труды V, 31) = *краса* piękność, *заяў* (Голов. I, 295, 17) = *заяўа* kukulka.

c. *Neutra.*

1. Przyrostkiem *во*, *ло* (тло) urabiają się z pierwiastków imiona: *диј-вó* dojenie, *лыг-вó* (лег) łoże, *жи-тло* osiadłość (Левч. 94, b), *треп-лó* wiosło u spław (*ibid.*).

2. Przyrostkiem *јат* (st. słow. *ат*) tworzą się często z imion rzeczowniki dla oznaczenia młodych istot; n. p. *мó-лодья* młokos, *јанголя* aniołek, *орля* młody orzeł i t. p. Wszakże przed tym przyrostkiem wstawia się często jeszcze *ен*: *ворон-енья* młoda wrona, *пан-енья* paniątko, *курченья* kurczątko.

3. Przyrostkiem *ишче*, *н-ишче* (*ньн-ишче*), *јан-ишче* (*ън-ишче*) formują się rzeczowniki dla oznaczenia pola, z którego zebrano zboże, nazwane imieniem, co służy za podstawę do tego etymologicznego tworu; porówn. *пшеничишче* pszeniczysko, *житнишче* żytnisko, *вівсѣанишче* pole, na któ-

rém był owies, просьбінище і прісько pole, на którém було proso і t. p.

d. *Composita.*

Do imion, utworzonych przez zestawienie różnych części mowy lub przez złożenie należą między innymi: *hucul.* ны-хтó-лице nickszemnik; *fem.* ны-хтó-лиці osoba niemoralna (= ны-хтó-лиця); *adiect.* ны-хтó-личій; *galic.* тьагнй-верета drab; завернй-головонька ten co drugiemu zawraca głowę (Голов. I, 270, 9), перескйць-бороздá ten co ledwie bródzê przeskoczy (Kałusz); — сьнйго-вйжнйцы śnieżna zawierzucha, витрйско-óкйй ten co wytrzeszeza oczy; порówn. стáдо срйвло-рóге, золото-грйве, срйвло-копйте trzoda mająca śrebrne rogi, złotá grzywę і śrebrne kopyta (Голов. III, b, 8).

§. 21. Przymiotniki.

1. Przymiotniki, urobione przyrostkiem ез-нйй lub ен-нйй wyrażają jużto ogromny przestwór, jużto nadmiar czynności lub stanu; one formują się nie tylko od przymiotników, ale téż od rzeczowników; n. p. довжéзнйй і довжéннйй bardzo długi (od дóвгйй), далечéннйй bardzo daleki (od далéкйй), сьвітéннйй bardzo rozległy (od rzeczown. сьвіт): ланйй сьвітéннйй.

2. Przymiotniki przybierają czasem przyrostek imiesłowa czasu teraźniejszego formy czynnej, t. j. учйй, јучйй і w takim razie oznaczają najwyższy stopień dotyczącego przymiotu; n. p. довг-ýчйй bardzo długi, ciągły; скуп-ýчйй bardzo skąpy (Левч. 148, b), товсть-ýчйй bardzo tłusty czyli gruby (ib. 162, a). Wszakże w imiesłowach na учйй stoi niekiedy ten przyrostek zamiast јачйй lub zamiast ајучйй, jak: по-сидь-ýчйй zam. по-сидьачйй lubiący siedzieć; тьам-ýчйй zam. тьамјачйй pamiętający; — влаг-ýчйй zam. влаг-ájучйй błagający (Левч. 168, b), льяк-ýчйй zam. льяк-ájучйй сьа лéклиwy і t. p. Forma не-пйт-ýшчйй stoi zam. не-пй-ј-шчйй nie pijący.

3. Od przyimka *скрізь*, skróż, przyrostkiem *ьнѣ* tworzy się przymiotnik *скрізьнѣй* = ten co jest wszędzie w każdym zakątku.

4. Równie, jak *краснѣй* w komparatywie ma formę *краснѣшѣй*, piękniejszy, tak téż i *яснѣй* wykazuje formę *яснѣшѣй*, jaśniejszy; porówn. przysłówek *яснѣ* (Голов. III, а, 147, 10).

5. Do rozmaitych sposobów opisanja stopnia najwyższego należy następujący wyraz: від світа добриј bardzo dobry, від світа красно bardzo pięknie (pow. Brzeżań.).

6. Szczególną w rodzaju swoim jest forma superlatywu naj-купавшиј, ten co najbardziej czyli najlepiej się kąpał (Труды III, 201, 20), — utworzona tym sposobem, że partykułę naj- postawiono przed imiesłowem czasu przeszłego formy czynnej.

§. 22. Deminutiva.

1. Rzeczownik *ластівльáčочка* (*fem.*) jaskółeczka (Голов. III, b, 64, 8) formuje się od tematu *ластівльат* (przyp. I. I. p. rodz. nijak. *ластівльá*) przyrostkiem *оч-ка*.

W rzeczowniku *лісьтьтьечко* listek (Квіт. II, 163, 11) widzimy podwojoną spółgłoskę *т* (§. 16), chociaż przed nią stoi jeszcze spółgłoska *с*. Zresztą w narzeczu południowo-małosuruskim spółgłoski po samogłosce podwajają się często wtedy, kiedy *substantiva deminutiva* za pomocą przyrostków *ачко*, (*ечко*), *ачка*, *енко*, *івна*, *ина* urabiają się od imion, mających przyrostki *іє* (*иє*), *іја* (*ија*), *ја* (*я*); p. p. *весільльачко* (z *весільльє*) wesele, *гільльáčка* (z *гільльє*) gałązeczka, *недільльочка* (z *неділья*) niedziela, *судьдѣенко* (z *судьдѣя*) sędziątko, *судьдівна* sędzianka; *оружжйна* (z *оружжьє*) oręż (Рудченко, Чумац. пѣс 55, 1).

2. Zaimek nieokreślony *ніхтогісенько* nikt (Левч. 84, b) utworzono z *ніхто* (*ни-кѣто*) nieregularnie, gdyż wzięto za podstawę formę przyp. II l. p. *нікогісенько* (t. j. *нікого* +

ic-енько), a więc w wyż spomnianém нѣхторісенько do formy нѣхтѣ dodano najprzód końcówkę przyr. II. I. p. -го, a następnie dołączono przyrostek ic-енько. Z przyczyny tedy, że *neutrum* нѣхторісенько nie okazuje namacalnie formy przyr. II. I. p., przybiera ono poniekąd jeszcze raz końcówkę tegoż przypadku, w skutek czego otrzymujemy formę нѣхторісенького ніczego (Левч. 161, a); porówn. st. słow. чесо-го.

3. Do przysłówków, używanych we formie *deminutivi* należy między innymi: дивнѣсеньки, дивнѣстѣсиньки і дивнѣстѣсиньку weale dziwnie (Lubień).

4. Wiadomo jest, że niektóre temata bezokolicznika w gwarze ludowej jako *deminutiva* występują; n. p. жістки, жістоньки, жісточки, жістці, жістуньцяти = жісті жеś. Na Ukrainie zaś nawet 3 osoba liczby pojed. słowa posiłkowego może przyjąć formę *deminutivi*, jak: не-мáјечки = не máје, не má nie ma (Левч. 81, a).

§. 23. Słowa czasowe.

I. 1. Forma bezokolicznika полѣти, плѣć, stoi zamiast полѣвти; porówn. st. słow. плѣти zam. плѣвти; w czasie teraźniejszym zaś używają się formy польу́ і полову́, — pol. pieleć, peleć, plewieć; st. słow. плѣвж. — Obok ревити, ryczeć, ros. ревьть, używa się u Huculów forma рý-с-ти, głośno płakać, ryczeć, st. słow. рюти; porówn. 3. *sing. praes.* рýје, n. p. рýје jak вугáј; *particip. praet. act.* II. рув = руль.

2. Starsłowiańskim formom bezokolicznika дрѣти drzeć, жрѣти żreć, мрѣти mrzeć, (нрѣти za-nurzeć), трѣти trzeć, w języku ruskim odpowiadają nie tylko formę дѣрти, жѣрти, мѣрти, тѣрти, ale téż дерѣти, жерѣти, мерѣти, нерѣти, терѣти.

3. Od źródłosłowa им istnieje obok имý w słowie złożoném z przyimkiem възъ jeszcze forma *praesentis* jajú, utworzona ze źródłosłowa *infinit.* (jати st. słow. ѣти, obok имі-ти), a więc *praesens verbi perfect.* възѣју (= возьму) wezmę, *imperat.* възѣј (= возьми) weź!

II. 1. Słowa за-мкнѹти (мѣк), zamknać, за-пхнѹти (пѣх), zapchać, mają w *particip. praet. act.* II. formę за-мѡк, за-пѡх (Horożana, pow. Rudez.).

2. Zashugują na uwagę formy *infinit.*, w których się wyrzuca przyrostek ну (нѣ) przed końcówką ти, a więc: зо-вјá-с-ти (ze wsuwką spółgłoski с) zamiast зо-вјá-ну-ти (вѣд) zwiędnać (Левч. 166, а), з-гáсти, погáс-ти zgasnać (ib. 166, а), з-дѡх-ти zdechnąć (ib. 168, b), по-жѡвк-ти роżółкnać (ib. 109, b), о-слáв-ти osłabnąć (ib. 93, b), про-сѡх-ти przeschnąć (ib. 131, b), при-стѣгти dojrzeć (ib. 153, а), при-пáх-ти zapachnąć (ib. 130, b) i t. p.

3. Od вјáнути, więdnać, urabia się *frequentativum* при-вјá-в-а-ти (Метл. 316, 17), jakoby od tematu вја, podczas gdy właściwym źródłosłowem jest вјад, st. słow. вѣд.

III. W klasie trzeciej nie robi się poniekąd różnicy między słowami 1. i 2. gromady; n. p. вольіу і вольу wolę; *bukow.* злетѣје zam. злетѣт (Купч. 161, 14). Wielce skomplikowaną jest formacyja słowa о-сто-чортѣти, wielkie obrzydzenie wzbudzić (о + сто сто + чорт czart); porówn. о-сто-бісѣти.

IV. W klasie czwartej mamy kilka przykładów wcale interesownej etymologii, jak: о-без-сѣв-и-тись, hucul. о-без-сѣвјити сѣ, stracić przytomność, niem. *ausser sich gerathen* (о + без + себе), w którym-to słowie temat zaimkowy сев służy za podstawę formacyji; — нѣколітись nie mieć czasu (нѣколи nigdy) i t. p.

V. 1. Bardzo często używają się na Ukrainie słowa klasy V, 1, utworzone z tematów komparatywnych; n. p. по-богáтшати stać się bogatym (богáтшј bogatszy), вліжчати zbliżyć się (вліжчј bliższy), по-дѡврїшшати stać się lepszym (дѡврїшшј lepszy), глївшати być głębszym (глївшј głębszy), грѹвшати być grubszym (грѹвшј grubszy), дѡвшати być dłuższym (дѡвшј dłuższy), гіршати być gorszym (гіршј gorszy), рїдшати być rzadszym (рїдшј rzadszy) слáвшати і слáвшати

być słabszym (славішшиj i сла́вшиj słabszy), по-молодышати i по-молодшати być młodszym (молодішшиj i молодшиj młodszy) i t. p.

2. Do słów klasy V, 1, mogących niektóre formy *praesentis* i *imperativi* także według wzoru gromady 2 téjże klasy uformować, należą: копáти: 2. *sing. imperat.* на-коплі=на-копáј (Каз. Иги. 71), купáтися: кúплесья = купáјесья (Голов. II, 32, 3), тріпати trzepać: трéпле = тріпаје (Метл. 302, 13); хитáти chwiać: хіче = хитáје (Голов. III, b, 50, 5) i t. p.

3. We formowaniu biernego imiesłowa czasu przeszłego w klasie V. obok przyrostka нь używa się na Ukrainie niekiedy ть: в-врáтиј=ў-враниј ubranу, при-двaтиј=при-двaниј pozyskany, з-вјáзaтиј=з-вјáзaниј zwiázanу i t. d.

VI. W klasie szóstej uwagi godne są te słowa, które wyrażają czynność powtórzoną, i są uformowane tym sposobem, iż przed przyrostkiem owa wstawia się jeszcze ов; n. p. рoз-куп-oв-ува-ти rozkupowywać; при-слуг-oв-увати przy-sługiwać się (Левч. 126, a) i t. p.

§. 24. Przysłówki.

Do przysłówków, mających zaczątek nominalny, należą między innymi także następujące: крадькомá ukradkiem, льагмá i льіжмá лежác, сидьмá siedząc, по-ворітьмá за powrotem (Левч. 88, a), слыпмá ros. о-слѣпью na ślepo (ib. 93, b). Widocznie mają te przysłówki formę przypadku VI. *dual. neutr.*

Między przysłówkami, które są imionami, stojącemi przy przyimkach, zasługują niektóre na uwagę, jak: з давних-давén a з первовіку, з покон-віку, з-перво-початку́ z dawien dawna; по-ис-пoвна z peña; з прежý, з пёршу z dawna, z samego początku; — на-зі-пак назад, wstecz (Голов. II, 55, 24), о-шуй-вiч, у-льиво-рýч na lewo; — на-швидку́ na przędce, на-чекý на oczekaniu; у летьачкú lecać (Левч. 146, a), у сидьачкú siedząc; в-тьáмки, в-пoмки rompać (Левч. 99, a), за-льубкú chętnie (Левч. 98, a); на-в-сýдки на-в-сидьáчки

siedząc (Левч. 146, a), на-пó-шипки szerpając, на-в-віринки dając nurka, на-в-знакй на znak; óв-мацки, óв-лапки, пó-мацки, пó-лапки masając, на ромаску (Левч. 98, b); по-мáлы mało, powoli (Голов. II, 1, 7. 8) i t. p.

C. Uwagi w zakresie fleksyi.

§. 25. Odmiana rzeczowników.

1. W przypadku III. i VI. l. p. rzeczowników klasy I, 2. 3 i II, 2. 3 ¹⁾, jako téż w przypadku V. i VI. l. p. klasy III, 2. 3 zatrzymuje się w narzeczu czerwonoruskiém po *j* i po spółgłosce miękkiej samogłoska *o*, którą się zaczyna końcówka przypadku, lub która jest znamieniem przypadku, podczas gdy w narzeczu południowo- i północno-małoruskiém takowa po *j* i po spółgłosce miękkiej zamienia się na twarde *e*, poczem miękka spółgłoska przeistacza się na twardą; n. p. *czerwonorus.* przyр. III. l. p. коньóви koniowi (przyр. I. кинь), огоньóви ogniu (przyр. I. огонь'), хлопцьови chłopcowi (przyр. I. хлопець); — сонцьови słońcu (przyр. I. сонце), морьови morzu (przyр. I. море); — przyр. VI. l. p. крајом крајем (przyр. I. kraj), коньом коніем, корольом królem (przyр. I. король); — польом polem (przyр. I. поле), соньчом słońcem; — przyр. V. зазўльо о kukułko! (przyр. I. зазўля); — przyр. VI. змијów źmiją (przyр. I. змијá), зазўльов kukułka, царїцьов królową (przyр. I. царїцьá); — *połudn. małorus.* конéви (конéви), огоньéви, хлопцéви; — сонцéви, морéви; — крајém, конém, королém; — полém, сонцém; — зозўле; — змијéју, зозўлею, царїцею.

¹⁾ W niniejszej rozprawie trzymałem się podziału prof. MIKŁO-SZYCZA na sześć klas imion (czyli deklinacyj) z odpowiednimi działami podrzędnymi (*Vergl. Wortbildungslehre d. slav. Spr. Wien 1876, str. 9 — 44.*)

2. Rzeczowniki rodzaju nijakiego klasy II, 2, które w przypadku I. je na ja zamieniają (§. 16, 1), zatrzymują to ja przed końcówką przypadku VI, chociaż się spółgłoska przed ja nie podwaja: *galic.* весыльа́м zam. весылье́м (= веселієм), *ukr.* весыльа́м.

3. Imiona rodzaju żeńskiego klasy III. kończą się w przypadku VI. I. p. w narzeczu czerwonoruskiem zwyczajnie na -ов, -ев, (јов) [оу, еу], -у, u Łemków i w niektórych innych stronach Galicyji na -ом, -ем; w pieśniach zaś ludowych galicyjskich spostrzegamy nawet imiona z końcówką -ојов, -ојом, -овјов, -овју (zamiast -оју); n. p. рукóв (рукоу), руку́, рýком ¹⁾, рукóјом ²⁾, рукóјов рѣка, головóвјов глóва, горóвју гóга; душóв (душеу), душóв, душéв (душеу), дýшем душа́. W narzeczu zaś południowo- i północno-maloruskiem używa się najczęściej końcówka -оју, -еју: рывоју губа, волеју вола; bardzo rzadką zaś jest końcówka ој: рукóј, ros. рукóй. Nieprawidłową jest forma верерóју (Голов. III, b, 94, 17) zam. вѣпером brzegiem (przyp. I. вѣпер). — Także rzeczowniki klasy V, 2 mają w narzeczu czerwonoruskiem końcówkę -ев, -јов, -јом zamiast ију, ију, еју, ѣју, ју; n. p. смѣртев, смѣртъов, zamiast смѣртију, смѣртију, смѣртъу śmiercią; солев, сілев, сѣльом, сольом i сѣльом zam. соліју, сѣльу, сѣльу solą; крówјов, кьєрвóв zam. крówіју ktwią; нóчев, нѣчов zam. нóчіју, нѣчіју, нѣччу, нóчеју песа.

4. Przypadek I. liczby mnogiej rzeczowników klasy I, 1 kończy się na и (st. słow. ѣ) ³⁾, rzadziej na -ове i tylko wyjątkowo na е, podczas gdy w klasie I, 2. 3 w tymże przypadku końcówka і, niekiedy -еве, używa się; n. p. пані

¹⁾ Formy рýком, дýшем używane są u Łemków, wszakże też w powiecie Skałatskim i Sokalskim mówią tu i ówdzie водóм, рукóм.

²⁾ Порóвн. водóјом, головóјом (Hleszczawa, pow. Trębów.).

³⁾ Końcówka przypadku IV. и (= ѣ) kładzie się więc zamiast końcówki przypadku I. и (= и).

panowie; ptačkové ptaszki, stolówe stoły, хлѣвóве chleby; цигáne cyganie, рекрýте rekruci; — краји краје, кóньи konie, гостéве гоście (Голов. III, b, 66, 24), ткачéве ткаче, шевцéве szewcy, дожчóве deszeze i t. p. Końcówkę oве, еве spotykamy najczęściej w pieśniach ludowych, w których tu i ówdzie nawet starożytnie zakończenie и, и (st. słow. и) rzeczowników klasy I, 1 można dostrzedz; n. p. bojk. вóвци, hucul. вóвци, ukr. вовці wiley (Истор. пѣс. I, 117); łemk. ворóзи wrogi, парóвци parobcy. Nieprawidłowými są formy I. przym. l. mn.: паньяне panowie (Голов. II, 93, 5) — I. przym. l. p. панья (kl. VI, 4) i Турчанине zam. Турчáne Turcy (Голов. II, 245, 11). Bardzo rzadko pojawia się w pieśniach końcówka -а, która jest właściwą przypadkowi I. i IV *dual.*, jak: przym. I. bukow. голосá глóсы (Купч. 88, 24), hucul. трóји вершечкá trzy wierzchołki (Голов. III, b, 20, 25); węg.-rus. три годá trzy lata (ib. III, a, 386, 6); — przym. IV. l. mn. лисá lasy (Труды, V, 55), сьлѣдá ślady (Голов. III, b, 41, 27), а nawet перцá piersi (ib. 42, 12). — W klasie III, 1 kończy się przypadek I. na и (st. słow. и), u Bojków na ы, jak: рѣви, рыбы ryby; — w klasie III, 2. 3 na и, rzadko na е: змији źmije, зéмлы ziemie; зóре zorze (Голов. III, b, 5, 19), — w klasie V, 2 na и (i): кóсти, ukr. кóсьты kości, — na Podlasiu niekiedy na е: гýце gęsi.

5. W przypadku II. liczby mnogiej używa się końcówka ив (ros. ов, ев) nie tylko u rzeczowników klasy I. ale téż niekiedy we wszystkich innych klasach, mianowicie w klasie III, n. p. дéревив zam. дeрeв drzew, числѣв зам. числѣ liczb. (kl. II, 1); вавѣв bab, сестрѣв зам. сестeр siostr, слезѣв łez (kl. III, 1); саныѣв зам. саниј sań (kl. V, 2), мáтерѣв зам. мáтерѣ macierzy (kl. VI, 5) i t. p.

6. W pieśniach ludowych znajdujemy czasem w przypadku IV. l. mn. końcówkę oве, еве; n. p. лисове lasy (Голов. III, b, 4, 29), рыварéве rybaków (ib. 94, 18), черцéве mnichów (ib. 32, 18), а więc przypadek IV. l. mn. wyгęcza

się tutaj przypadkiem I., podczas gdy przypadek I. zastąpiony bywa zwykle przypadkiem IV., n. p. *вовкѣ* st. słow. *вльци* wiley. Rzadkiem jest zakończenie e, jak: *bukow. војаре* bojarów (Купч. 162, 18), *węg.-rus. двѣре* drzwi (Голов. III, a, 226, 8).

7. W przypadku VI. l. mn. obok zwyczajnej końcówki *-ами*, *-jami* dostrzegamy téż *ми*, *ьми*, a to u rzeczowników klasy I. II. i III.; n. p. *вівми* pol. *dyjalekt. wołmi*, *човітьми* *butami*; — *польньми* polanami, *кольсьми* kołami; — *сьльзьми* i *сьльзьми* łzami i t. p. Starożytném jest zakończenie *ы* (st. słow. *ы*) i *и* (st. słow. *и*) w gwarze górskiej: *берегы* brzegami, *брзегы*, *выкы* bykami, *воы* wołami; — *вороты* wrotami, *сьвѣтаты* świętami, *ведерцы* wiodrami (*sing. nom.* *ведерце*); — *слѣзы* łzami; — *тельѣты* cielełtami i t. p.

8. W przypadku VII. l. mn. rzeczowniki wszystkich klas mogą mieć końcówkę *ех*, *јох*, *јих*, *іх*: *чоботьох*, *чоботьих* — przyp. I. l. p. *чобіт* *but*; *воротых* — przyp. I. l. mn. *воротá* *wrótá*; *палáтых* — przyp. I. l. p. *палáта* *pałac*; *грудех*, *грудьох*, *грудьих* — przyp. I. l. p. *грудь* *piers*; *тельáтых* — przyp. I. l. p. *тельá* *cieleł*. Zwyczajną końcówką przypadku VII. l. mn. we wszystkich klasach jest *ах*, *јах*. — Wpływem przypadku I. i IV. liczby podwójnej utworzono w przypadku VII. l. mn. nieregularną formę *руцьáх* *rękach* (Левч. 65, a).

U w a g i. 1. Niektóre rzeczowniki klasy VI. w ukośnych przypadkach liczby pojedynczej przechodzą do deklinacji klasy II; n. p. *імѣ* *imię*, *sing. gen.* *імѣ*, *dat.* *імѣ*, *instr.* *імѣм* i *імѣм*, *loc.* *імѣ* zamiast *імене*, *імени*, *іменем*, *імени*; *плѣмѣ* *plemię*, *sing. gen.* *плѣмѣ*, *dat.* *плѣмѣ* i *плѣмѣ*, *instr.* *плѣмѣм* i *плѣмѣм* st. pol. *plemyem* (Bibl. Zof. 187, a. 34); — *дывчá* *dziewczę*, *sing. instr.* *дывчáм*, *hucul. дывчѣым* *zam. дывчáтем*; *тельá* *cieleł* *sing. instr.* *hucul. тельѣм*; i t. d. Są téż przykłady, iż niektóre rzeczowniki klasy VI. przyjmują końcówkę klasy I, n. p. *імѣ* *sing. dat.* *іменю*; *горнѣá* *garnuszek*, *sing. gen.* *горнѣ́тъá*, *dat. loc.* *горнѣ́тъу*.

2. Rzeczowniki *мати* matka i *дочь* córka, okazują w przyr. I. l. p. także formę przypadku IV.: *мать*рь, *дочер*ь (Труды V, 39); zresztą zamiast *мати* znajduje się też forma przyr. I. l. p. *мать*; porówn. przyr. III. l. p. *мати* (Голов. III, а, 171, 11); przyr. VI. *ма́тев* (ibid. II, 386, 17).

§. 26. Odmiana zaimków.

1. Starosłowiańskiemu zaimkowi wskazującemu *тъ* odpowiada w narzeczu czerwonoruskiem *тој* (*тъ + и*) *ten*, *tája* albo *та* *та*, *тóје* albo *то* (ukr. *те*, *тéје*) *to*, i *тот* (*тъ + ть*), *тотá*, *тотó*, i *тó-тот* (Голов. II, 335, 7. 8). Zaimek *тот* deklinuje się tym sposobem: *sing. gen. f.* *тотóји*; *dat.* *тотóму*, *тотýј*; *acc. f.* *тотý*; *instr.* *тотým*, *тотóју* (*тотóв*); *loc.* *тотým*, *тотýј*; — *plur. nom.* *тотý*; *gen.* *тотých*; *dat.* *тотým*; *instr.* *тотými*; *loc.* *тотých*. Odmienia się więc w złożonym tym zaimku druga jego część, podczas gdy pierwsza część we formie tematu niezmienną pozostaje. Co się zaś tyczy znaczenia zaimka *тој*, *тот*, należy zauważać, iż, gdy w narzeczu południowo- i północno-małoruskiem *тој* wskazuje na dalszy, *cej* zaś na bliższy przedmiot, w narzeczu czerwonoruskiem tak *тој* (*тот*) jak i *cej* zwykle do bliższego odnosi się przedmiotu; tutaj więc wskazuje się na dalszy przedmiot zaimkiem złożonym z partykułą *там*, lub też podwojoną formą zaimka: *там-тóј* *tamten*, *нон* (t. j. *он + он* §. 11, 1).

2. Starosłowiańskiemu zaimkowi wskazującemu *сь* odpowiada dla rodzaju męskiego *cej* (*сь + јь*), czyli *сесь* (*сь + сь*), — *сес*, *цесь*, *цес*; dla rodzaju żeńskiego *сьа*, *сесьа*, *цесьа*, *цеса*; dla rodzaju nijakiego *се*, *сесье*, *сесé*, *цесé*, *цисé*, — i złożony zaimek *от-цéј*, *оцéј* lub *оцдéј*; *от-сьа*, *оцá* lub *оцьцáја* i *оцьцáја*; *от-цé*, *оцé* lub *оцдé* i *оцдéје*. *То оцéј* powstało z *от-цéј* wskutek ściągnięcia spółgłosek *тс* na *ц*; *отцдéј* zaś utworzono prawdopodobnie z *от-цéј* tym sposobem, że *с* zamieniono na *ц* (§. 15, 4, e), poczem za pomocą assymilacyji głosek *тц = цц* powstało *оцдéј*.

3. Odmiana obu tych zaimków *toj* i *cej* nie wykazuje w narzeczu ezerwonoruskiém takich osobliwszych form, jakie się znajdują w narzeczu południowo-małosruskiém. Z tego więc powodu zaimek *toj* ma w Galicyji w przyp. II. I. p. rodz. ż. tylko formę *tóji*, rzadko *tíji*, *toj*; w narzeczu zaś południowo-małosruskiém używają się w tym przypadku dla rodzaju żeńskiego następujące formy: *toji*, *tojeji*, *tejeji*, *ti-jeji*, *tijeji*, *tyjeji*, *tyjeji*, *téji*, *tiji*; porówn. przyp. VII. I. p. *tij*. Te formy polegają na rozszerzonym temacie *ть-ja*. Równie i *cej* (*сесь*) ma w Galicyji w przyp. II. I. p. rodz. ż. *ceji*, *ceji*, *cej*, — na Ukrainie zaś: *ceji*, *cejeji*, *cijjeji*, *cyjjeji*, *cyjjeji*, *cyjji* (temat *сь-ja*). Zresztą zwracamy uwagę jeszcze na następujące przypadki narzecza ezerwono-ruskiego: *sing. dat. loc. f.* *tij* (*тыj*), *ti* (*ты*), porówn. *тоьij*; *сий*, *си*, *ци*; *acc. сьу*, *су*, *сесьу*, *сьсьу*, *цу*, *цесу*, *сьју*, *цьју*; — *plur. nom. си*, *сьси*, *цисси* i t. d.

4. Tak jak *cej* deklinuje się téż *весь* (*увесь*, *ввесь* czyli *всьij* (*всьoj*), *fem.* *всьа* i *всьája* (Голов. III, a, 175, 20), *neutr.* *все* (*всьо*); — *sing. acc. f.* *всьу*, *усьу*, *всьју*; — *sing. instr. f.* *всьеју*, *усьіеју*, *усьіју*; *всев*, *всьов*, *всьом*. — Tu należy téż zaimek *наш*, *ваш*. Wyjątkowo przyjmuje tenże w przyp. I. I. p. rodz. męs. formę deklinacji złożonej: *нашій* *господарь* *наш* *господарь* (*Труды*, III, 231, 21). — Względem zaimka *що* (st. słow. *что*) należy zauważać, że zamiast téj formy używa się mianowicie w Galicyji także *шо*, *шьо*, podczas gdy u węgierskich Rusinów komitatu Zemplíńskiego lubiana jest forma *цо* i *со*. Tak *цо* jak i *со* powstało z *что* (przyp. II. tegoż zaimka).

5. Starsłowieniński wskazujący zaimek *и*, *я*, *є* w języku ruskim nie używa się w przypadku I. I. p. i I. mn., i zamiast owéj formy istnieje w liczbie pojedynczej *ви*, *вонá*, *вонó* *он*, *она*, *оно*, — a w liczbie mnogiej *вони* dla wszystkich trzech rodzajów (st. słow. *и*, *я*, *я*), ros. *они* (m. n.), *онѣ* (ż.). Ale w przypadkach ukośnych obu liczb okazują

się formy dawne, t. j. formy zaimka *ji, ja, je*; n. p. *sing. gen. jeró ukr. joró, jeji* czyli *jiji*; — *dat. jemý ukr. jomý, jij, ji, jeji, jiji*; — *acc. jeró ukr. joró, jy, jejý, jeji, jej, jiji, ji, ros. eë (jejó)*; — *instr. ним, héju, jejý, ukr. jim, jejý*; — *loc. ним ros. нѣмъ, nij, ukr. jim, jij, ji*. W przypadku II. III. i IV. liczby pojedynczej rodzaju męskiego w narzeczu czerwonoruskim używają się też formy enklityczne: *ro, my zam. jeró, jemý*.

§. 27. Odmiana liczebników.

1. Liczebniki główne, począwszy od *пять* do *дѣсьять*, odmieniają się zwykle według wzoru *два, три*; n. p. *gen. двох, трьох і трох, чотирьох і чотирох*, — *пятьох рієциу, шістььох sześciu, сьимох siedmiu, вісьмьох ośmiu, девятььох dziewięciu, дѣсьятььох dziesięciu*; — *instr. двомá, трьомá, чотир(о)мá, п'ятьомá і п'ятьмá, шістььомá і шістомá, сьимомá і t. d.*; *loc. двох — сьимох*. Te więc liczebniki utraciły charakter rzeczowników i stały się przymiotnikami. Atoli używają się też rzeczownikowe formy tych liczebników we funkcji przymiotników; n. p. *мóви się отѣць с п'ятьмá синáми і отѣць с п'ятью синáми ојсїєє з рієциу synami*.

2. W języku ruskim wyraża się większa liczba rozmaitemi kombinacjami; n. p. *дві-сот-кіп тїсьч лѣду = 12,000.000* (Ужин. 24, 27); *сто-сот-крот = 10.000* (Ужин. 29, 23); *сьим-сот и чотїре = bardzo wiele* (Купч. 175, 1); *porówn. сорок тїсьч шчє ј чотїрі* (Рудч. Чумац. пѣс. 101, 9).

3. Liczebnik porządkowy formy nominalnej i deklinacji przymiotnikowo-złożonej w połączeniu z zaimkiem *сам* (we formie *самó*) wyraża osobę lub rzecz, która jest tą z rzędu, jaką liczebnik wykazuje; n. p. *самó-друг on sam i jeszcze drugi, właściwie: on sam drugi*; *fem. само-друга* (Голов. II, 222, 4), *самó-трїть on i jeszcze dwaj inni*; *самó-четверть і само-четвѣртиј, самó-п'ять* (Sołotwina pow. Bohoródcz.).

4. Zamiast zbiorowych liczebników двóје, овоје, трóје używa się na Ukrainie двіјкó, овојкó, трóјкó; porówn. pol. obojgo, trojgo; — трóјечко tylko troje (Левч. 163, b). Wszakże są ślady istnienia zaimkowej formy двој, трој; porówn. трóје насыньня тројакіе насіеніе (Голов. II, 39, 6), трóји гостéјки тројакіе го́сеіе (ib. 8, 24; 40, 16. 17), трóји молодці трzej młodzieńcy (ib. 81, 11), трóје воротці троје wrót (ib. 157, 14).

5. Zamiast іти в двіјзы (*sing. nom.* двіјга=двіјка двóјка), albo іти у двох, ісé по двóчх, мóві Łемко йти двóми; п. р. хóдме двóми, трóми; *weg.-rus.* ужъ жемъ стрáтил во́лы, шчо ора́ли двóјми жу́ straciłem woły, со ора́у в двóчх (Голов III, а. 246, 25. 26) porówn. *weg.-rus.* од нас трóме хлопы Русины пошлі до Іерусали́ма od nas trzej chłopі Rusini poszli do Jerozolimy (list w rękopisie).

§. 28. Odmiana przymiotników.

1. We formie deklinacyji rzeczownej używają się przymiotniki rzadko, chyba tylko w pieśniach ludowych, i to najczęściej w przypadku I. liczby pojedynczej rodz. męs., n. р. весéл wesół, дрівéн drobny, зóлот зóлоту, сив сі́ву, чóрен czarny (Голов. II, 132, 19). Tu i ówdzie, mianowicie w narzeczcu północno-małoruskiém, używa się ta forma téż w przyp. I. rodzaju nijakiego, jak зелéно zielone.

W innych przypadkach liczby pojedynczej forma deklinacyji rzeczownej rzadko się używa; porówn. *sing. gen.* крýта вéрега крéтого brzegu (Голов. III, b. 44, 10. 11), зелéна винá zielonego wina (ib. 66, 4), *bukow.* свáта лýба swata lubego (Купч. 224, 11); *sing. loc.* в́ілу св́іту б́ілым ш́віеіе (Максимовичъ, Укр. нар. пѣс. I, 85); — *plur. instr.* дрівéнькáми слозонькáми drobнéми л́зáми (Голов. I, 239, 14). Stosunkowo częściej spostrzegamy wzmiankowaną formę w przypadku II. i III. liczby pojedynczej, połączonym z przymikiem; п. р. с-т́іха з с́іха, по с́ічу, по вел́іку wielce i т. р.

2. Wzór odmiany przymiotnika w deklinacyji złożonej:

Liczba pojedyncza.

	Rodzaj męski	żeński
Przyp.	I. дóвриј	дóбра(ја)
"	II. дóброго	дóброји ¹⁾
"	III. дóброму	дóбриј ²⁾
"	IV. дóвриј і дóброго	дóвру(ју)
"	VI. дóбрим	дóвроју, дóбров, <i>łemk.</i> дóвром ³⁾
"	VII. дóбрим і дó- врому	дóбриј ²⁾

nijaki

Przyp.	I. дóбре(је), дóброје ⁴⁾
"	II. дóброго
"	III. дóброму
"	IV. дóбре(је), дóброје
"	VI. дóбрим
"	VII. дóбрим і дóброму

Liczba mnoga.

Rodzaj męski, żeński i nijaki.

Przyp.	I. дóбрији, дóбрији, дóбри <i>łemk.</i> дóбры
"	II. дóбрих
"	III. дóбрим
"	IV. дóбрији, дóбрији, дóбри <i>łemk.</i> дóбры, і дóбрих.
"	VI. дóбрими
"	VII. дóбрих.

¹⁾ Inne formy przypadku II. l. p. rodz. ż.: дóбреји, дóбрији (*białorus.* дóбрыје, дóбрыји), дóброј, дóбреј, дóбриј, дóбри, дóбри; *rośn.* чорніенькі (Голов. I, 285, 2), вóжи (*ib.* II, 243, 9).

²⁾ Inne formy przyp. III. i VII. l. p. rodz. ż.: дóброј, дóвруј, дóвруиј, дóбреј, дóбриј, дóбри, дóброји, дóбрији.

³⁾ W pieśniach ludowych: дóвројов, дóбровјов, дóбровју; *rośn.* §. 25, 3.

⁴⁾ *łemk.* дóврој; *rośn.* *sing. acc.* славној сéло (Голов. I, 171, 3. 4).

U w a g a. Ślady liczby podwójnej mamy w przypadku VI. 1. mn.: чорними очима czarnými oczyma (Голов. II, 230, 19), темк. чорными бровами czarnými brwiami (ib. II, 220, 4).

§. 29. Odmiana słów czasowych.

a) Końcówki osobowe czasu teraźniejszego.

1. Końcówka 1. osoby liczby pojedynczej мь (ми) używa się u Huculów w enklitycznej formie сми (сме) słowa posiłkowego zamiast јесми, јесмь; n. p. коли́сме ти не́льуба, бу́ло нѣа не бра́ти кидым ci nie luba, było mnie nie brać (Купч. 169, 6). Ta forma сми czyli сме służy Hucułom najczęściej ku utworzeniu czasu przeszłego w połączeniu z II. czynnym imiesłowem czasu przeszłego; n. p. забу́в сми си zapomniałem się. Zresztą przechowała się ta końcówka także w następujących słowach konjugacji bezwstawkowej: по-ві́м powiem, дам дам, јім јём. Zwykle tedy spływa końcówka м z poprzedzającą wstawką konjugacyjną czyli z przyrostkiem czasu teraźniejszego о (zamiast е przed spółgłoską nosową) po utracie nosowego brzmienia na у: не́сү́ нioseу́, хва́льү́ chwaleу́, сьпи́вају́ śpiewam. W gwarze górskiej atoli przyjmują słowa klasy V, 1 końcówkę м, poczem wstawka о (= е) poprzedzającej samogłosce а po wyrzutni joty assimiluje się i następnie się wyrzuca, jak: сьпи́вам z сьпи́ва-ј-о-м. W północnych Węgrzech istnieją formy utworzone według wzoru słowackiego; пýјдем рóјде, вóзmem wezmeу́, хцем chceу́, бу́дзем бeдeу́, словаe. budem, i t. p.

2. W 3. osobie liczby pojed. słów klasy I. II. V. VI., jako téż w 3. os. 1. p. słowa posiłkowego јесмь jestem i бу́ду бeдeу́, — a więc po poprzedzającym е, — odrzuca się końcówka т(ь), jak: ве́де́ wiedzcie, ли́не́ (лет) leci, ды́ла́је działa, купу́је kupuje; je jest, бу́де бeдzie. Tylko Huculi mówią tu i ówdzie не́сeт, пи́шет, бу́дет i t. d. W 3. osobie zaś słów klasy III. i IV., t. j. po poprzedzającej samogłosce и końcówka т(ь) zwyczajnie się zatrzymuje; n. p. леты́т(ь) leci,

хвалит(ь) chwali; wszakże w niektórych okolicach Galicyji, jak w Uhnowie, mówią też носи носи, ходи chodzi, odrzucając т(ь) w zgłosce nieakcentowanej. Po odrzuceniu tej końcówki w południowej Rosyji, niekiedy też w Galicyji i na Bukowinie, nieakcentowana samogłoska и zamienia się na e: гоне z гони zam. гонит(ь) goni, рове z роби zam. ровит(ь) robi i t. d. — a wskutek analogiji mówi się nawet w 2. os. львеш, ровеш.

W słowie zwrotném końcówka т(ь) nie odrzuca się na Ukrainie nawet po poprzedzającym e, t. j. w klasie I. II. V. VI., jak: вјеться бие się, двігнеться дзвігнє się, пишеться пише się, купјеться купує się. Wszakże e zaimka сьа może się zamienić na ц: вјетьця, poczem wskutek assymilacyji głosek тць = цць formuje się вјецьця, a nareszcie za pomocą elizyji spółgłoski ць (= ть) w цць: вјеця. Ta ostatnia forma znana jest też w Galicyji w powieście Brodzkim; porówn. ведэци (Korsów). Zresztą w Galicyji końcówka т(ь) w klasach wzmiankowanych przed zaimkiem zwrotnym сьа zwykle się odrzuca, jak: ведэсьа і ведэсь.

3. W 3. osobie I. p. słów klasy V, 1 wyrzuca się niekiedy j między a-e, poczem e (wstawka czyli przyrostek czasu teraźniejszego) poprzedzającemu a assymiluje się i następnie wyrzuconém bywa, bez względu na to, czy końcówka т(ь) stoi, czyli nie; n. p. *galic.* сьпіват і сьпівá zam. сьпівájet śpiewa; *weg. rus.* кáрать karze, посылать posyła, пýшчать puszcza. Zauważać należy, iż formy z końcówką т (сьпіват) używają się tylko w narzeczu czerwonoruskiem, podczas gdy formy z odrzuconém т (сьпівá) istnieją nie tylko w czerwonoruskiem, ale też w ukraińskiem narzeczu. Przytém zasługuje na uwagę nagłos (akcent), który w owych formach z końcówką т zawsze na przedostatnią pada zgłoskę (до-гáньат), podczas gdy we formach z odrzuconą tą końcówką nagłos stoi na właściwém sobie miejscu; porówn. вечэря зам. вечэряје(т) wieczera, овіцьá зам. овіцьáје(т)

obiecuje. — W Galicyji samogłoska *a* może się po wyrzutni joty assimilować nawet następującemu *e*, poczem ona zostaje téż wyrzuconą; n. p. повідé zam. повідáje powiada, зне зам. зна́је zna, кусé зам. кусáје kąsa (Krechów).

Podobnie w 3. osobie l. mn. słów klasy IV. końcówka (н)ть w Galicyji i na Bukowinie dość często się odrzuca; n. p. нóсьа зам. нóсьат носzą, хóдьа зам. хóдьат chodzą. Zamiast нóсьа, хóдьа mówią téż нóсье, хóдье; нóсьи, хóдьи і нóсьи, хóдьи (§. 4, 1.). Kończówka (н)ть odrzuca się nieraz nawet przed przyimkiem zwrotnym, osobliwie w mowie Huculów, jak: лѣвѣа се любіа́ się зам. лѣвѣат се, рóбѣи сѣ, робіа́ się. Na Węgrzech istnieją formy најду́ зам. најдѣт знажда́ (Голов. III, а. 246, 18), да́ју даја́ (ib. 415, 3), кѣцѣ (ib. 424, 2) і хѣ́ѣју хѣа́ (ib. 414, 22).

W gwarze naddniestrzańskiej mówią: хóдьет і хóдьит зам. хóдьат chodzą, мовчѣит зам. мовчѣат mileczą, дѣвѣит сѣ зам. дѣвѣат сѣ patrzą się, а nawet вѣсьдѣ́ет зам. вѣсьдѣ́ют mówią (Opryszowce, pow. Stanisł.). Nieprawidłowe zaś są formy: жи́ят зам. жи́ѣт жу́ја, псу́ят зам. псу́ѣт psują (Lubień).

b) Czas przeszły.

1. Czas przeszły wyraża się za pomocą II. czynnego imiesłowa czasu przeszłego w połączeniu z odpowiednią formą słowa posiłkowego *jesьm*. Atoli formy 1. i 2. osoby l. p. i 1. 2. osoby l. mn. okazują się skróconymi; mianowicie używają się w 1. os. l. p.: *jem, jam, jím, ім, им, м; сми, сме, смо, сом*; w 2. os. l. p. [*jesi*], *jesь, јес, јісь, іс(ь), ис(ь), сь, с, ші*; — w 1. os. l. mn. *смо (сьмо), сме, сми, м*; w 2. os. l. mn. [*jecte*], *сте (сьте)*. Co się zaś tyczy 3. osoby l. p. i l. mn., to urabiają się takowe bez pomocy odpowiednich form słowa posiłkowego (*je, суть*). Przykłady: 1. os. l. p. rodz. m. *ровів-јем, ровів-јам, ровів-јім, ровівім, ровівим робіѣтм; hucul. ровів-сми, ровів-сме, ровів-смо; weg-rus. попрѣдал сом*

posprzedalem (Голов. III, а. 251, 9); — rodz. ż. *ровіла-жам, ровіла-м, robiłam*; *weg.-rus.* пропіла ми (=ci, jесі) przepілаś (Голов. III, а. 424, 18); — 3. os. l. p. *ровів, ровіла, ровідо robił, -а, -о*; — 1. os. l. mn. *ровіли-с(ь)мо, łemk. ровілі-сме, ровілі-сми, hucul. ровілі-м robiliśmy*; — 2. os. l. mn. *ровіли-с(ь)те, ukr. ровіли jesté robiliście*; — 3. os. l. mn. *ровіли robili*.

2. W górskiej gwarze Huculów są jeszcze ślady aorystu słowa posiłkowego w 1. os. l. p.: *як вых зазўлечка, в льсы вых ковала* jak bym była kukulka, kułabym w lesie (Купч. 242, 11. 12). Zwyczajnie stoi forma *вых* w połączeniu z II. czynnym imiesłowem czasu przeszłego dla wyrażenia sposobu łączącego lub życzącego nie tylko w liczbie pojedynczej, ale nawet w liczbie mnogiej; *n. p. hucul. дав вых, ковых мир дабым, гдыбум мógł*; — *як вых се (мы) не льубили, вых се не сходили гдыбымы сię не любили, то бымы сię не schodzili* (Купч. 224, 13. 14).

3. Wyjątkowo znajduje się w pieśniach ludowych jeden raz forma imperfektu *вѣ* (3. os. l. p.); porówn. *вѣ много* było wiele (Голов. III, а. 193, 25).

c) Czas przyszły.

1. Na Ukrainie i w gwarze górskiej Huculów wyraża się czas przyszły najczęściej formą, złożoną z czasu teraźniejszego słowa imy, 'my, i z bezokolicznika słowa dotyczącego; lecz, podczas gdy na Ukrainie owo 'my (w którym i odrzucono) dodaje się do bezokolicznika (a w słowie zwrotnym stoi między bezokolicznikiem a zaimkiem *ся*), u Huculów forma 'my kładzie się przed bezokolicznikiem i nie łączy się z nim w jedną całość; porówn. *ukr.* 1. p. 1. os. *писати́му напише́*; 2. os. *писати́меш*; 3. os. *писати́ме*; — 1. mn. 1. os. *писати́мемо*; 2. os. *писати́мете*; 3. os. *писати́муть*; *hucul.* 1. p. 1. os. *му казати повім*; 2. os. *меш говори́ти powiesz*; 3. os. *мет (ме) писати́ напише*; — 1. mn. 1. os.

wiast. *кры*), *пыж* (*пи*); gdy atoli zamiast *ж* używa się *ждж*, to możliwém jest, iż sylaba *дж* w *ждж* powstała w skutek formacyji analogicznój; porówn. *ста-ж* (pierwiast. *ста*).

D. Uwagi w zakresie składni.

§. 30. Przydawka i orzeczenie.

1. Rzeczownik przybiera czasem przydawkę (*attributum*), utworzoną z tego samego tematu, z którego on został urobiony. W takim razie rzeczownik wyraża często pojęcie wielkości lub spotęgowanie odpowiedniego przymiotu; n. p. *киј кижѣнниј* duży *киј*, *прут прутѣнниј* duży *pręt* (Wojniłów), *тъма тъмѣнна* i *тъма тъмѣнна* wielka ciemność i bardzo wielka ilość; *сум сумѣнниј* ciężki smutek.

2. Przymiotnik, będąc przydawką lub orzeczeniem (*praedicatum*) może być zastąpionym składnią wcale skomplikowaną. Tak n. p. na miejscu takiego przymiotnika stoją już-to dwa razem złączone rzeczowniki, już-to odpowiednie zaimki i przysłówki, już-to zaimki w przypadkach ukośnych; niekiedy zaś pojawia się w takim razie osobne zdanie zawisłe; porówn. *ца диво-рѣч прѣцѣ* ta dziwna praca (Ужин. 40, 6); *хлопец хоть-кудѣ козѣк* chłopiec, który jest dzielnym kozakiem (Котл. 1, 2); *ничѣго-собѣ чоловѣк* dzielny człowiek (Драгом., Народн. пред. 185, 19); — *дѣмки тѣ не-абѣ-жакѣ*, не щодѣннѣ *te* myśli nie zwyczajne, nie codzienne (Прав. VIII, 9, 4); *такѣ парубок, шчо ту нѣ!* dzielny to parobek (Lubień). Obok takiej składni stoi niekiedy jeszcze rzeczownik zamiast przymiotnika będącego orzeczeniem; n. p. *дубѣ такѣ грубѣвинѣ*, шчо страх бѣжѣ дѣбу сѣ надзвичай грубе (Wojniłów).

3. Przymiotnik, będąc przydawką, zatrzymuje czasem nominalną formę źródłosłowa nie tylko w przypadku I,

ale téż w przypadkach ukośnych I. p., i w przypadku I. IV. I. mn.; porówn. I. p. przyp. I. зелён дубрѡва zielona dąbrowa (Голов. II, 84, 11); — przyp. II. а то нїны в церкві нї живѣн дýха нимá! а to dzisiaj w cerkwi nie ma ani żywego ducha (Lubień); съѡят віри швігтѣй віару (Ужин. 41, 9); — przyp. IV. *lemk.* Јанїчка жовтѡвлас Janeczka żółtowłosego (Голов. II, 227, 8); — przyp. VI. ітї за съѡят съѡгѡм ішѣ за швігтым штандарем (Ужин. 12, 1); мѡлод козачѣнком мłodym kozakiem (Голов. III, a, 325, 7); — przyp. VII. вѡрон-кѡнью чзарнѣм конїу (ib. 133, 25); — I. mn. przyp. I. два сив гѡлуби два siwe gołębie (Голов. III, b, 59, 28); — przyp. IV. вѡрѡн кѡнї (Голов. I, 297, 27).

4. Jeżeli słowo jest orzeczeniem, to wykazuje ono często ten sam temat, z którego podmiot jest urobiony; n. p. грїм гремїть grzmi, съвіт съвітáѣе швіта, снї снѣátьсѡ снї сіѣ; porówn. трембїткї трембїтаѡуть brzmiá trąby (Голов. II, 355, 9), i t. p.

5. Przymiotnik lub słowo czasowe, będąc orzeczeniem, stoi niekiedy w rodzaju nijakiem, chociaż podmiot jest rodzaju męskiego; n. p. такий вѣлїко! а to wielki! а to вѣлїко шчупакї! а to duże szczupaki! (Nahujowice pow. Drohob.); — шїрѡчїло лїсьтьѣ да буїнїй вігер, висѡчїло гїльльѣ да дрїбѣн дѡшчик шзѣрокіѣм tworzył лїсьце буїну віатер, wysokość zaś gałęzi spowodował drobny deczezyk (Труды, III, 158, 11. 12).

§. 31. Liczba.

Ślady liczby podwójnej okazują się tu i ówdzie w przypadku I. i IV., i to tylko wtedy, kiedy rzeczownik stoi w związku z liczebnikami głównymi два (obá), двї (obí), а nawet z liczebnikami три і чотїри; n. p. два козакá двай козачу (Труды V, 103, 3), двї цвїтоньцї два квїаткї (Голов. III, a, 145, 12), три кўбцы trzy kubki (Голов. III, b, 112, 4), три трўьцї trzy trąbki (Купч. 88, 15), три слѡвї

trzy słowa (ib. 161, 8), чоти́ре ко́зи cztery kozy (Голов. III, a. 224, 22) i t. p. W takiej składni stoi przydawka nieraz w przyr. II. l. mn., n. p. дво́х жі́х вы́ло во́жих съвѣтца́ було ich dwóch bożych świętych (Голов. II, 146, 12). Zresztą przymiotnik stoi czasem w liczbie podwójnej nie tylko wtedy, kiedy też rzeczownik położony jest w téjże liczbie (jak очи, уши), ale nawet przy rzeczowniku w liczbie mnogiej; n. p. *Łemk.* ма́ла ја мило́го з чо́рныма очы́ма miała ja kochanka z czarnymi oczyma (Голов. II, 230, 19); — ва́ру́сьса, ды́вча́, с чо́рныма бровáми! strzeż się, dziewczę, z czarnemi brwiami! (ib. 220, 4).

§. 32. Zaimki.

a) *Temat a.*

1. a ma znaczenie partykuły wskazującej; n. p. а тут! oto tu! (Голов. II, 565, 9), а-ј тут! (ib. 564, 15); *weg.-rus.* а́дде (а-ть-де) oto; а́нде там, ото (Голов. II, 548, 17), а́дту́ (а-ть-ту-ј) tu, а́нтам там (Голов. II, 455, 5. 6).

2. Często jest a partykułą przechodową, przed którą kładzie się zwyczajnie przydech j: в нашей Ганцѣйки, грóји молодцы||; ја в не́ји, ја в не́ји ја в молодѣйкѣ||, стрáтив ја лыте́жка для́ не́ји u naszej Hanusi są trzej młójcy; u niej-to u młódj stracił ja lata dla niej (Голов. II, 81, 11—13).

3. a w związku z partykułą же, ж (po odrzutni samogłoski e) wyraża skutek; porówn. pol. aż, łac. *ut, ita ut*. Wszakże to аж, аже zasila się jeszcze innemi przybrankami, mianowicie w Galicyji, i przeto mamy następujące formy tego spójnika: ажéj, ажéнь, ажéнь-ка-ль, ажéнь-ка-ль, ажéнь-ка-ј.

b) *Temat ть.*

1. Od niego pochodzą następujące przysłówki, które u Łemków są w używaniu dla oznaczenia miejsca; n. p. до́-та-ль *ukr.* до́-тиль *naddniestrz.* до́-тиi dotąd; за́-та-ль,

зá-тльа, пó-тльа dotąd; от-тá-малъ *naddniestrz.* від-там зтáм-тад, там-тá-ды *naddniestrz.* там-туді тамтэды, тамá-ды-ј там.

c) *Temat* кѣ, чѣ.

1. Jako pytajny temat zaimkowy okazuje się кѣ w następujących przysłówkach, używanych u Łemków: кед, кедь, кедз *kiedy?* кáды *naddniestrz. ukr.* куді *kędy?* ктóреду? дó-ка-ль, дó-кльа *ukr.* дóкіль *naddniestrz.* дó-ки *dokąd?* зá-ка-ль, зá-кльа *ukr.* зá-кіль *naddniestrz.* зá-ки, зак *dokąd?* пó-ка-ль, пó-кльа, *ukr.* пó-кіль *naddniestrz.* пó-ки *po*кэд?

2. кѣ służy u Łemków do formacyji zaimków i przysłówków nieoznaczonych, jak: ктó-си *ktos*, котры-си *któryś*; хоц-кто *ktokolwiek*, хóч-што *sokolwiek*; кá-ды-ј *kędy*, гдзе; да-кá-ды-ј *któredyś*, хоц-кá-ды-ј *któredykolwiek*, ни-кá-ды-ј *nigdzie*; от-кá-ль-си, хоц-óт-ка-ль, от-дá-ка-ль *z*кáдкóлвiek.

3. Forma zaimkowa шчо, чом (= *чому* *przyp.* III. I. p.) służy za partykulę objaśniającą (znac. *to jest*); *n. p.* jak того пáна Иванá || шчо Сьвиргóвського гетьмáна, || да як вусурмáни пiймáли як бизурманie tego Iwana, *to jest hetmana Świrgowskiego do niewoli wzięli* (*Макс. Укр. нар. пѣс.* 71, 6—8). Ој лáдыат, лáдыат та червiн сафján, || геј газдинéньчы чом удóвóньчы *przygotowują czerwony safijan gospodyni, t. j. wdówéj* (*Голов. II, 47, 20. 21*). Niekiedy jest шчо partykulą wskazującą, *n. p.* шчо у садý под дýлькоју || сидыв гóлув iз голýвкоју *w sadzie pod gruszą siedział oto gołąb z gołąbką* (*Труды V, 33 Nr. 79*). Zresztą bywają wypadki, że чом służy tylko ku wiązaniu pojedynczych wyrazów, zastępując miejsce spójnika *ta*; *n. p.* Бутејéц овéц, чом Василéнько, || запэрэзавсьа чóрнов ожинов *pastérz owiec W asyl opasał się czarną ożyną* (*Голов. III, b. 52, 26. 27*). Підведi својý чом голóвóньку *podnieś swoją główkę!* (*Голов. III, b. 14, 10*).

4. кѣ *we* formie ка *dodaje się do niektórych przysłówków*: нынi-ка *dziś*, вчóра-ка, вчóра-ка-льи *wczoraj*; тýт-ка, тýт-ка-льи *i тýт-ка-лье tutaj*; тáм-ка, тáм-ка-льи *i тáм-ка-лье*

tam; ó-ди-ка (temat e), в-ó-ди-ка, в-ó-ди-ка-лы, óн-де-ка, в-óн-де-ка-лы там (Lubień).

d) *Temat онъ.*

Na podstawie tego tematu urabiają się między innymi następujące przysłówki: *lemk.* на-ды-ј (zam. он-а-ды-ј) там, niem. *dorthin*; óд-на-ль (zam. от-он-а-ль) ztamtąd (Biliczna pow. Grybow.).

e) *Temat самъ.*

Zaimek сам używa się mianowicie w tym celu, by ten wyraz, przy którym on stoi, więcej uwydatnić, lub téż najwyższy stopień przymiotnika wyrazić; n. p. з сáмого пéршу з самого początku (Кульш, Чорна Рада, 418, 4); сам-самі-ськиј samotny, тој самісенъкиј ten-to, ten sam (Левч. 163, a); в сáме час в сам czas (ib. 144, b); сам мóлод bardzo мłоды (Голов. II, 53, 6), сáме-вільш највісѣј (Левч. 121, a).

f) *Temat съ.*

Tu należą między innymi następujące przysłówki: *lemk.* дó-са-ль *ukr.* дó-сьіль *naddniestrz.* дó-си dotąd niem. *bis hieher*; óт-са-ль *ukr.* від-сьіль *naddniestrz.* від-си ztąd; *lemk.* сá-ды-ј, *hucul.* судá, суды, *ukr.* *naddniestrz.* сьудá, сьудй, *ukr.* сьудóју tu, тѣду niem. *hierhin*.

g) *Temat свѣ.*

Szczególném w swoim rodzaju jest połączenie zaimka сьа się (st. słow. сѧ) z niektórymi przymiotnikami w rodzaju nijakim; n. p. видно сьа lub видко сьа widać się, невидко сьа nie widać się; *deminut.* виднѣјко сьа (Голов. II, 79, 16. 17), невиднѣјко сьа (ib. 55, 7); мјакѣјко сьа jest miękko (Голов. I, 324, 16); дымно сьа дymi się (Голов. II, 764, 17).

§. 33. Niektóre uwagi z nauki o przypadkach.

a) *Przypadek I.*

1. Gramatycznego podmiotu między innymi wypadkami niema też przy takich słowach, któremi się wyraża stan powietrza; п. р. дожджѣтъ pada dėszcz, мжитъ (мг) прѣсзу dėszczem, сьнѣжѣтъ pada śnieg i t. p. Jeżeli stan powietrza lub temperatury wyraża się przymiotnikiem w rodzaju nijakim, lo logiczny podmiot stoi w przypadku III., jak: менѣ зимно (студенѣ) zimno mi; wszakże zamiast takowego przymiotnika może też stać odpowiedni rzeczownik: *lemk.* менѣ стѣдѣнь зимно mi.

2. Logiczny podmiot stoi niekiedy w przypadku VII., złączonym z przyimkiem на; porówn. на моѣм сердѣньку як ножѣм пробѣто moje serce jakby nożem przebito (Труды, V, 50, 14). Jakoż w latopisie Wieliczki z początku XVIII. wieku wyraża się ten podmiot przypadkiem IV. z przyimkiem черезъ; п. р. Черезъ жаднихъ Татаръ его не постережено жадни Татары не spostrzegli jego (Велич. II, 373, 19).

b) *Przypadek V.*

W żywej mowie ludowej stoi nieraz przypadek V. zamiast przypadku I, co się mianowicie w pieśniach zdarza: сизѣнькиѣ голѣбчику || та седѣтъ на дѣбчику сѣву голѣбек сидѣ на дѣbie (Метл. 305, 13. 14); оѣ жѣде нѣми (сив-коникѣми) крѣчьнѣѣ молѣдче jedzie siewymi koñmi żwawy młodziан (Голов. III, b. 37, 2).

c) *Przypadek II.*

I. 1. Zamiast не мѣти часѣѣ мѣѣѣ się też не мѣти коли nie mieć czasu, t. j. przysłówек коли kładzie się zamiast formy часѣѣ.

2. Z ruskim wyrazem в-дóма, дóма, w domu, łac. *domi*, porównać należy bułgarski wyraz у дóма.

3. Wcale lubianém jest przypadek II. udziałkowy (*gen. partitivus*), który wyraża nie tylko część, ale téż całość; n. p. ходи́ з на́ми, козака́ми, ме́ду, вина́ пи́ти! chodź z nami kozakami, pić miód i wino! (Голов. I, 5, 17); porówn. grec. πίνειν οἶνον (Homer, Od. XXII, 11); — на ца́рським двори́ тако́го тако́го столи́в понакрі́вано, шчо Го́споди! мо́й Во́же! на królewskim dworze tyle stołów ponakrywano! (Рудч. II, 163, 10).

4. Jeżeli słowo, złożone z przyimkiem do, rządzi przypadkiem II., to może tenże jeszcze bliżej tym przyimkiem być określonym; n. p. Зеве́с до ре́чи се́й дочу́всья Јови́ш dosłyszał téj mowy (Котл. 41, 22).

II. Przypadek II. z przyimkami. 1. з = изъ; przyimek ten może być podwojonym: з-зі Льво́ва ze Lwowa.

2. за-з-да́ле-гидь і за-з-да́ле-годи́ wcześні́е за, за: зазда́легоди́ живото́а за́ жы́ція [= daleko przed śmiercią] (Истор. пѣс. I, 117, 121).

3. kraj przy, nad. Obok formu kraj (przyр. IV.) stoi pleonastycznie jeszcze krajóm: krajóm kraj Дуна́ју тра́ва зеле́ны́е przy Дуна́ју тра́ва зеле́ние́е (Голов. I, 248, 8). Wyjątkowo łączy się kraj z przypadkiem VII: kraj до́ро́зи przy drodze (Рудч. Чумац. пѣс. 175, 1); porówn. kraj до́ро́зи (ib. 210, 15).

4. Zamiast krómi, krom, oprócz, używa się téż ó-крем, крім, о-крóме, крем (*węgg. rus.*), ó-кромја; n. p. óкромја́ сьогó oprócz tego (Правда, IX, 91, 15).

5. Пóруч, obok: по́сыда́ли по́руч Ковзі́ posiadali obok Kobzy, lub razem z Kobzą (Прав. IX, 133, 23).

6. Підлы́ = по-длѣ́ podle: по́-підлы́ конья́ podle konia (Голов. II, 30, 3) і по́-пільа́ конья́ (ib. 29, 15). Zamiast пільа́ (*ukr.* вільа́) węgierscy Rusini używają formę пилá, podczas gdy czerwonoruskiemu пи-длы́ odpowiada ukraińskie глы́ (Левч. 107, b); porówn. §. 13, 1.

7. Прјáмо, prosto, naprzeciw; n. p. твiй мiлiй прјáмо гáйú з Бóгом почивáје твóй kochanek naprzeciw гáю з Вогиem спочыва (Голов. III, а. 430, 7).

8. Сý-проти (прóти, протiв), naprzeciw, z przyr. II. wyraża porównanie: Сýпроти сьогó коньá немá крáсчогó на усьiм базарi над tego konia niema piékniejszego na całym bazarze (Левч. 155, b). — На-прóтив przy oznaczeniu czasu może stać zamiast перед: Вин служив напрóтив мéне он слóузыл przede mná (Lubień). — Прóти(в) łączy się czasem z przypadkiem III. tak jak w języku polskim: Ja мýшу, хоть як трýдно, плисти прóти воды ja muszę, choć jak trudno, płynąć przeciw wodzie (Голов. I, 254, 9).

9. В-с-тьáж (тяг) w przeciągu: Встьáж тогó чáсу в пречиáгу tego czasu (Левч. 129, а).

d) *Przypadek III.*

I. Wáżná jest konstrukcja przypadku III. z bezokolicznikiem dla oznaczenia konieczności lub możliwości czynu, przyczém nie tylko podmiot, ale téż orzeczenie dotyczącego zdania w tymże III. przypadku bywa położóném; n. p. Як сьá мены не женити бýвши молодóму jak że się mnie nie żenić będąc młodým (Голов. III, а. 289, 7. 8). W tém zdaniu można zresztá wyraz бýвши молодóму uważać za konstrukcją imiesłowa, zwaná *dativus absolutus*, i w tym razie бýвши stałoby zamiast бýвшу. Wszakże J. SCHMIDT jest tego zdania, iż takie formy imiesłowa, które się kończą na и (i), (будучи, бувши) stojá w III. przypadku l. p. (*Das Suffix des part. perf. act., Zeitsch. f. vergl. Sprachf., N. F. VI, 4. S. 370*). Ужé мены прiјде на сьмих гóлiј ходити już бeдe musiała na роśmiewisko chodzić пагá (Голов. II, 238, 12).

II. Przyimek к (къ) z przypadkiem III. oznacza czas w przybliżeniu, а więc nie zupełnie dokładnie: Як не бýду ик Пречистiј, || пријиду к Никóльи jeżeli nie бeдe około uroczystości Matki Boskiej, то przyjadę około шwiéтого Микóлáя (Голов.

III, a. 305, 13. 14). — Zamiast *κ* kładzie się czasem *δ*, t. j. *δο* z odrzuconém *ο*, a nawet *τ*, nie tylko przed twardemi, ale nawet przed miękkimi spółgłoskami. A ponieważ owo *δ* stojąc przed spółgłoską następującego wyrazu przybiera często przysuwkę *η*, to i *τ* (= *δ*, *δο*) może takową otrzymać: *Πρῆξιμος ἀγὼς ἐπὶ τῷ κόκκινῳ θάλασσῳ* przyszedł aż ku czerwonemu morzu (Kaz. Ign. 84, 27). *Ῥεχέ σλιπέε ἀ τ κρέχνοῦ πάππῳ* przemawia słówko do nadobnej panny (Gолов. III, b. 75, 25). *Ποῦρτάγε (οὐά) ἰτ νάμετοβι ποῦρτασ ἀνα δὸ νάμιου* (ibid. 74, 9). — U Łemków można słyszeć *го*, *гы* zamiast *ко*, *ку*: *Πρῆξιμος ἰτ νάμιουτῳ* przyszedł do niej organista (Gолов. III, a. 248, 2).

e) Przypadek IV.

I. Słowa przechodnie i nieprzechodnie łączą się często z przedmiotem tego samego tematu, jak: *πάυ ράδιτι* grec. *βουλήν βουλεύειν*, *овід овідати даїта даїнувати* i *даїτην даїнуσθαι* (HOMER) i t. d. Niekiedy taki przedmiot połączony bywa w języku ruskim z przyimkiem, lub też ma przy sobie przydawkę, która urobiona jest poniekąd z tego samego źródłosłowa; n. p. *в ширь ширѣти в высъ высѣти* rozszerzać i wysoko wznosić (Gолов. II, 17, 4); — *лычбоньку лычѣти* незлічѣноу *лычѣти* niezliczoną (Gолов. III, b. 10, 17).

II. 1. Zamiast *уз* (st. słow. *вкъзъ*) używa się też *пó-уз*, *повз*, *півз*, *поз* i *пуз* (porówn. *Studien a. d. Geb. d. ruth. Spr.*, 178, 2); n. p. *гльáну пó-півз двір* spojrzę wzdłuż dworu (Рудч. Чумац. пѣс. 219, 14).

2. *По* z przypadkiem IV. może oznaczać porównanie: *Немá по здорѣе* niema nad zdrowie (Wojniłow).

3. *Пре* z przypadkiem IV. odpowiada polskiemu *przez* i używa się mianowicie w północnych Węgrzech zamiast *про* lub *через*; n. p. *пре тотѣ* jedno słowo *през* to jedno słowo (Gолов. III, a. 416, 8); — *не бѣдзем жѣц пре тѣбе* (= *через тѣбе*) nie będę żyć przez ciębie (ibid. 420, 2).

4. Про w połączeniu z poprzedzającym za wyraża z przypadkiem IV. powód lub przyczynę: За-про віду́ не можь дихати z powodu biedy nie można dychać (Wojniłow).

5. През, проз, прыз, przez, stoi zamiast про, через; n. p. приз мене = про мене! niem. *meinetwegen* (Lubień). Іде він проз корольскіј дворецъ idzie on przez królewski dwór [проз = через, кризь] (Труды II, 32, 10).

Zamiast през używa się téż врез, без: Ішов (јем) врез капусту szedłem przez kapustę (Голов. III, а. 407, 17). Втікáj, дівчѣ, без поле! uciekaj, dziewczyno, przez pole (Голов. II, 212, 21). W takim razie tą konstrukcją oznacza się téż powód: Там-то (в цѣрковцѣ) дівчиніонька без невольу шльув вралá там-то dziewczyna z przymusu ślub brała (Голов. I, 285, 26).

6. Кризь (st. słow. *скрозъ, сквозъ*) z przyр. IV. służy téż ku oznaczeniu czasu; n. p. льто-криз-льто każdego lata Левч. 67, b). Zamiast криз(ь), скриз w narzeczu północno-ukraińskiem używa się крузь, круз, а u Rusinów węgierskich крузы.

7. Через z przypadkiem IV. wyraża powód lub przyczynę: Тепѣрка через иншу менѣ покидájеш teraz z powodu innѣј porzucasz mnie (Голов. I, 263, 6). Zamiast через pojawia się téż чез (Голов. I, 325, 17).

f) *Przypadek VI.*

I. Do oznaczenia miejsca służy następujące przysłówki: съудо́ју тѣду Niem. *hierhin*, тудо́ју тѣду, оведѣ *dorthin*, кудо́ју кторѣду, кѣду *wohin*, ны-кудо́ју nigdzie *nirgendhin*, усьудо́ју wszędzie *überallhin*. Te przysłówki mają formę przypadku VI. I. p. rodz. żeń. i uformowały się tym sposobem, że съудá, тудá, кудá, усьуда uważano za rzeczowniki rodzaju żeńskiego liczby pojedynczej.

II. 1. Над, nad, z przypadkiem VI. może służyć ku oznaczeniu porównania; n. p. не је над мно́ју niemasz takiego, jak ja (Голов. III, b. 136, 18).

2. Під, pod, z przyр. VI. wyraża czas, w którym się coś dzieje: *lemk.* Під місячком їдэме, || під сонéјком пријдэме przy miesiącu jedziemy, за сłońца przyјдзему (Голов. II, 123, 18. 19).

3. Перед, przed, z przyр. VI. oznacza przyczynę: Спа́ти не мож перéд ним спаé nie można przez niego (Духн. 30, 16); porówn. предъ густою стрелвою ничого не слышалъ z powodu częstego strzelania niczego nie słyszał (Грав.-Бовол. 228, 1. 2).

Zamiast перéд przed dwoma spółgłoskami następującego wyrazu stoi téż передý, równie jak i zamiast céред w takim razie mówi się середý (середý дня śród dnia); n. p. пиридý смéртý albo смéртив = передý смéртý albo смéртев przed śmiercią; porówn. пиридý смéрти (Lubień).

4. С, з, st. słow. съ, z przypadkiem VI. wyraża towarzystwo. Następujący przykład jest wcale zajmujący z powodu niezwyčajnego układu przydawek: Будь, сінку, здорóв|| — з вітцём, з мамкоју, || всев с чельáдкоју та ј домовоју бувай здрów, synku, z ojcem, z matką i z całą domową czeładką (Голов. III, b. 116, 19 — 21).

g) *Przypadek VII.*

I. Przypadek VII. bez przyimka służy do oznaczenia miejsca i czasu; n. p. горі на гóрзе, доли на доле; лыты в лесіе, зимі в зиміе.

II. 1. Przyimek в (въ) okazuje się czasem we formie ув, уво, уві, вво, вві. Prawdopodobném jest, iż у przed w wpływem téјże wargowéј spółgłoski zostało utworzoném, poczém у w в mogło się zamienić. Zresztą ув stoi przed samogłoską, а уво, уві, вво, вві przed spółgłoską następującego wyrazu; n. p. ув одньј цéркві був храм w jednéј церкwi był пра́жник (Драгом. Народн. пред. 156, 3); увó такіх хатах w takich chatach (Труды II, 21, 9), вво сьны́ we śnie (Кульш, Ч. Рада, 31, 4), уві сьны́ (Квіт. II, 37, 12; 134, 4).

Jeżeli zaś zwrócimy uwagę na tę okoliczność, iż u Łemków w przed słabemi spółgłoskami na *г*, a przed mocnemi na *х* się zamienia (jak: *г* вóды w wodzie, *х* пóлы w polu), to można przypuścić, iż we formie *г-во* przyimek *в* (*въ*) jest podwojonym; porówn. *г-во-дне* w dzień; — a więc nie jest wykluczoną możliwością, iż téż we formach *ув*, *уво*, *уви*, *вво*, *вви* przyimek *в* (*въ*) dwa razy jest postawionym. Tak u Bułgarów ten przyimek występuje téż we formie *въвъ*; porówn. *bulg.* със=съ; *weg.-rus* зо-с = с (Studien, 194, b).

2. Przyimek *о*, *об* z przyp. VII. wyraża czas w przybliżeniu; n. p. *об* Николы около św. Mikołaja (Голов. III, а. 305, 15).

3. W kompozycyji *по-під* zwykle przyimek na drugiem miejscu stojący wywiera wpływ na konstrukcyją, jak: *орёл* лята́је *по-під* небеса́ми orzeł lata *po-pod* niebiosa. Wszakże bywają wypadki, iż téż pierwsza część kompozycyji, t. j. *по* rządem kieruje; n. p. *пидé* ми гóлос *по-під* небеса́х *рóјдзие* mój głos *po-pod* niebiosa (Голов. II, 59, 16); — *уже* коза́к *по-під* коня́у *вјјэ́сьа* już kozak pod koniem wije się (Голов. III, а. 163, 32).

§. 34. Partykuły.

1. Spójniki.

1. Do rozłącznych spójników należą między innymi następujące: *вóлы* (*воль*) — *вóлы* (*воль*) łac. *vel* — *vel*, *лéво* — *лéво* lub — lub, *хоть* (*хоч*) — *хоть* (*хоч*) albo — albo, lub — lub, n. p. *вóлы* сьак, *вóлы* так lub так, lub *оwak* (Lubięń); *weg.-rus.* *лéво* ми *вінок* *врац*, *лéво* ми *го* *заплац* albo mi *віанек* *врóц* albo mi *го* *заплац* (Голов. III, а. 417, 14); — *хоть* *піду* *утопльу́сьа*, || *хоть* *о* *ка́мінь* *розівьју́сьа* albo *рóјдэ* *утопіц* się, albo *о* *камієнь* *розбіјэ* się (Голов. *ibid.* 396, 13. 14).

2. Do warunkowych spójników zaliczamy téż: *ач* (st. rus. *аче*, st. słow. *аште*) i *аж* (st. rus. *ажь*, *аже* = *а* *еже*): *Ач* *не* *пріјду* *за* *рок* *за* *два*, || *не* *чекáј* *мја* *вільше* *нігда* *јежели*

nie przyjdę za rok, za dwa, nie oczekuj więcej mniemigdy (Голов. II, 545, 7. 8); porówn. inny wariant tej pieśni (Голов. III, а. 399, 17. 18), gdzie zamiast ач стоји аж.

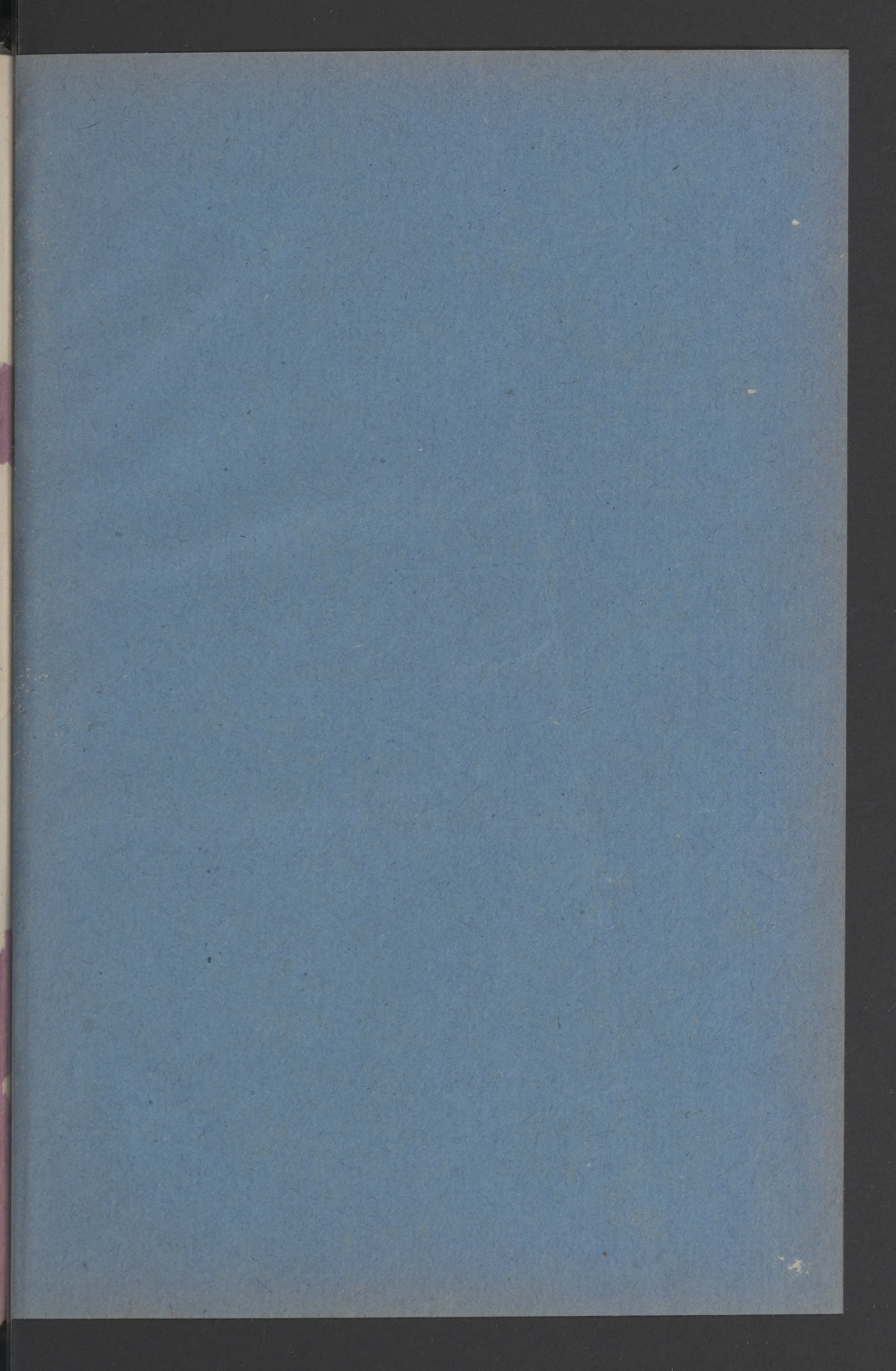
3. а) Do rozmaitych sposobów oznaczenia pytania pojedynczego należy też wyraz шчо-за, którego poniekąd używany bywa jako germanismus „was für“; porówn. шчо, бóже, за година! jakaż to, Boże, godzina! (Голов. II, 121, 10). Prawdopodobnie należy to za zestawić ze staropolskim a-za.

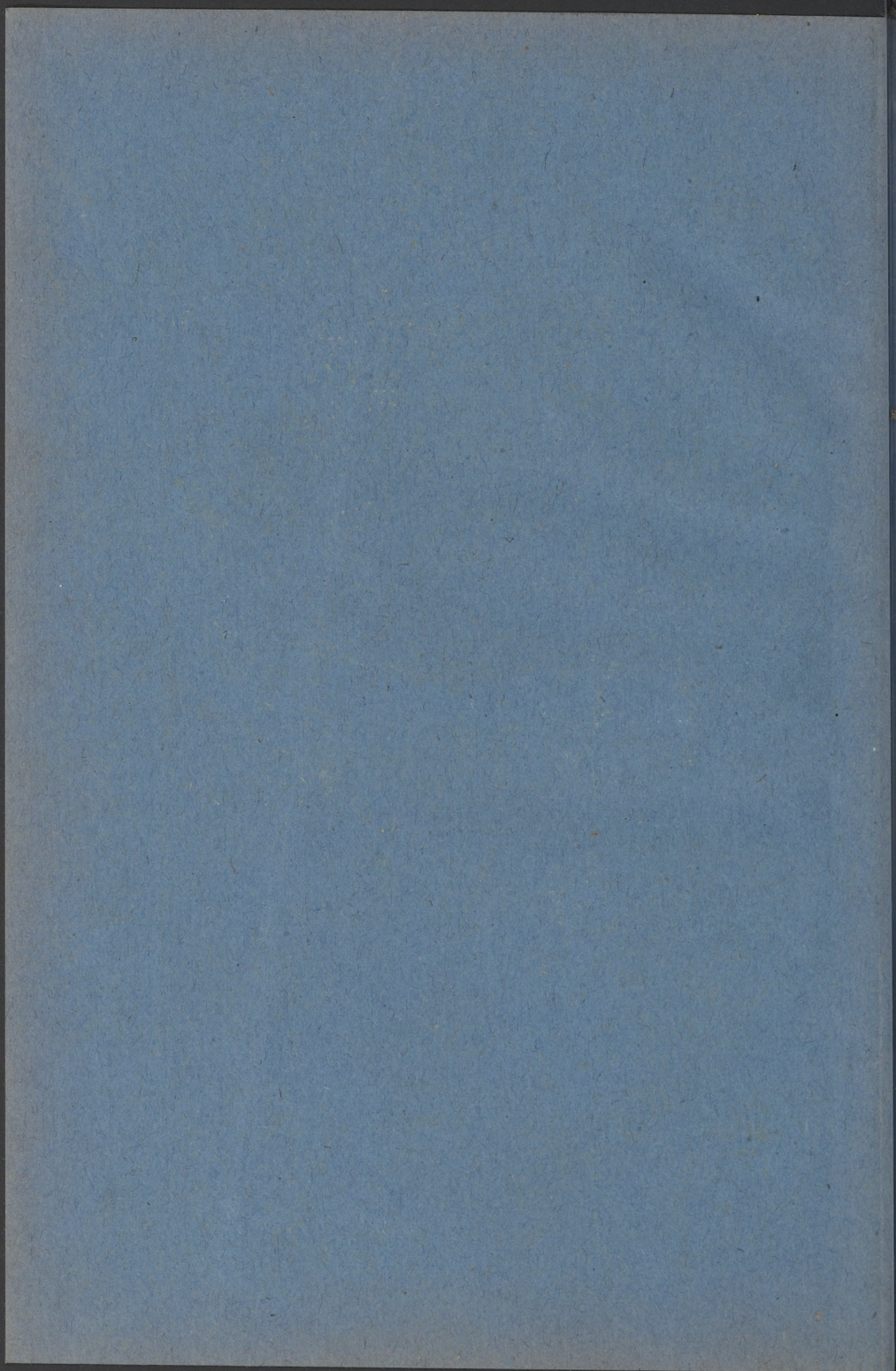
б) W podwójnym pytaniu spójnik чи może być opuszczonym tak w pierwszej, jak i w drugiej części zdania: Порадь менé (кóньу) — || де ми будем ту нічку ночувати? || ој чи в чистім полі, при бітї дорóзы? (= чи при бітї дорóзы?) poradz mi, koniu, gdzie my będziemy dziś w nosy nosować, czy w czystym polu, czyli przy bitym gościńcu? (Труды, V, 33, 2 — 4). З когó земні царі звирáють данїну? з своїх синів, чи з чужих? Królowie ziemscy od kogo biorą podatek? od synów swoich, czyli od obcych? (Еванг. по св. Мат. глава XVII, 25. Перекл. укр. Відень 1871).

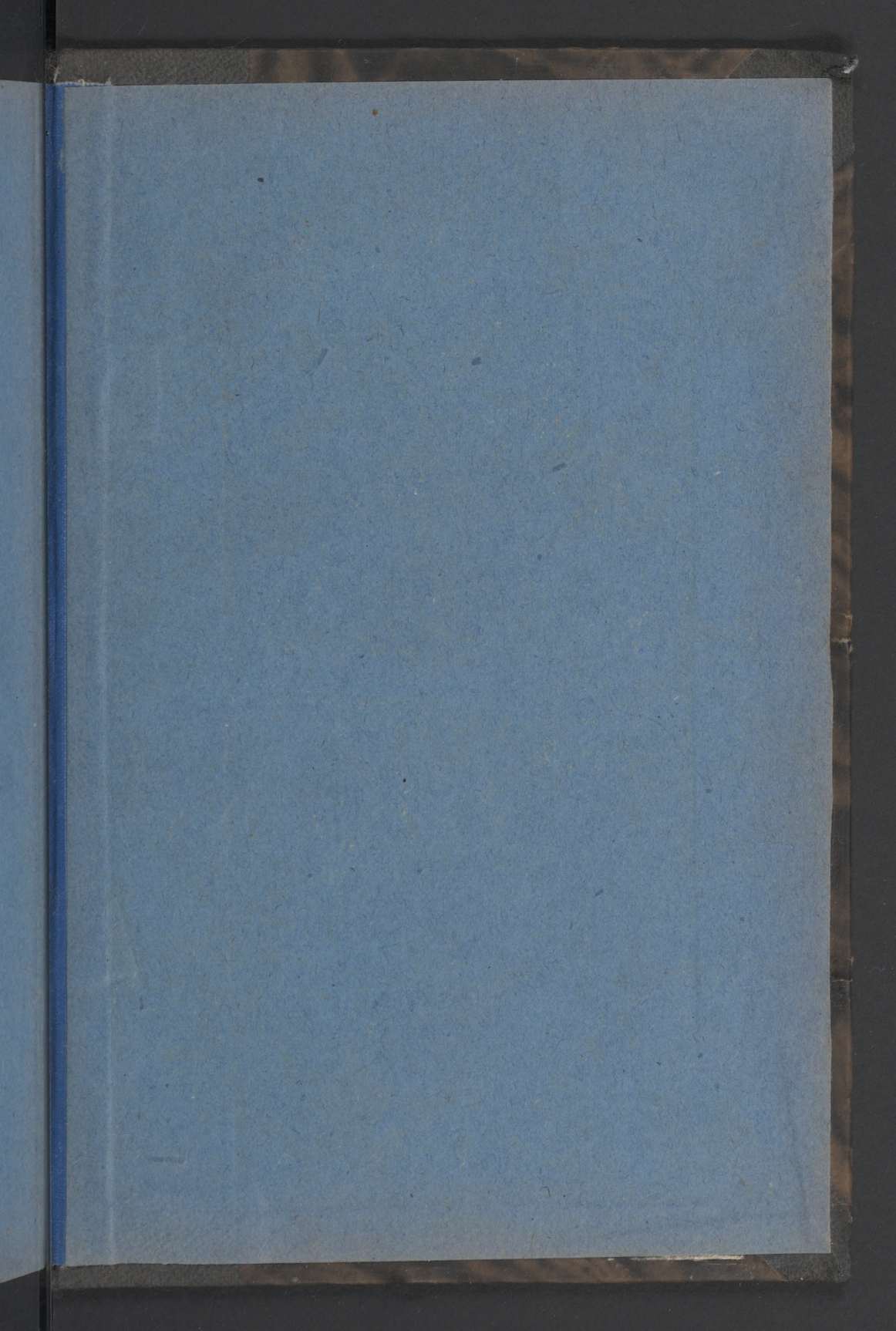
2. Wykrzykniki.

W języku ruskim wykrzykniki używają się bardzo często. Takowe wyrażają: 1) radość: roj! oj! ej! rej! raj! rója! ej-rój! 2) boleść: ex! ox! oj! та-вá! *hucul.* гльá-ва = гльадї-ва niestety! 3) zaklinanie: віг-мé! віг-мé-бóже! прó-ві! *hucul.* ос-прó-ві (ось-прó віг) prze Bóg! 4) wezwanie: гэ-да dalej! *lemk.* гэ-ле і гэ-ле-ге chodź tu! гэ-те і гэ-те-ге ідź precz! liczba mnoga: гэ-те, гэ-те-ле і гэ-те-ле гэ-те ідзце precz! i t. p.

60 = 53202

Лк 8.084

Blank paper label